

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Lumme Ernesaks

**SOTSIAALTÖÖTAJA AMETIKOHA VAJADUS EESTI
KAITSEVÄES KAITSEVÄE LOGISTIKAPATALJONI JA
MEREVÄEBAASI AJATEENIJATE ARVAMUSTE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Liina Käär
Kaasjuhendaja: Andres Siplane

Pärnu 2014

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

.....

(kaasjuhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "... "..... a.

TÜ Pärnu kolledži osakonna juhataja

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Uurimuse teoreetiline raamistik	7
1.1. Erving Goffmani totaalse institutsiooni teooria	7
1.2. Arnold van Gennepi siirderiituse teooria	11
1.3. Kaitseväge kui organisatsioon	13
1.3.1. Ajateenijad ajateenistuses	15
1.3.2. Suhtumine ajateenistusse	17
1.3.3. Ajateenijate sotsiaalsed garantiid	20
1.3.4. Militaarsotsiaaltöö ajalugu ja tänapäev	22
1.3.5. Kaitseväge tugikeskus	25
2. Uurimus sotsiaaltöötaja vajadusest kaitseväes ajateenijate pilgu läbi	29
2.1. Uurimuse eesmärk ja uurimusküsimused	29
2.2. Uurimuse meetodika ja läbiviimine	30
2.3. Valimi kirjeldus	31
2.4. Uurimustulemuste analüüs	33
2.4.1. Ajateenistusega seotud hoiakud	34
2.4.2. Ajateenijate hinnang oma sotsiaalmajanduslikule staatusele enne ajateenistust ja ajateenistuse perioodi vältel	36
2.4.3. Sotsiaalprobleemid ajateenistuses	40
2.4.4. Ajateenijate teadlikkus ja suhtumine sotsiaaltöösse ja vajadus nõustamise järel	43
2.4.5. Ajateenijate täiendavad arvamused teema kohta	47
2.5. Uurimustulemustest tulenevad peamised järeldused ja ettepanekud	51
Kokkuvõte	62
Viidatud allikad	65
Lisad	70
Lisa 1	70
Lisa 2	73
SUMMARY	77

SISSEJUHATUS

Vaatamata muutustele ühiskonnas on sõdur ja armee püsinud tänapäevani olulise institutsioonina. Eesti riigikaitse põhineb ajateenistusel. Nii oli see aastatel 1920–1940 ja on olnud ka peale taasiseseisvumist. Igal aastal läbib tuhandeid noori mehi meie riigis kohustusliku ajateenistuse, mis on potentsiaalne pöördepunkt noorte meeste elukäigus.

Kaitsevägi erineb enda organisatsioonikultuuri ja argipäeva osas tähelepanuväärselt tsiviilmaailma asutustest. Ajateenistus on eluetapp, mis läbitakse kinnises ning kindlate normide ja reeglitega institutsioonis. Läbides mingit eluetappi, jääb paratamatult inimesele külge midagi sellele perioodile omast – olgu see siis füüsiline või vaimne muutus. Kaitsevägi kui totaalne institutsioon mõjutab inimest läbi totaalsuse, kus tihti võivad esile kerkida ja võimenduda sotsiaalsed probleemid, millega noortel meestel tuleb silmitsi seista.

„Me ei jäta kedagi lahinguväljale maha. Ei Afganistanis tule all ega hiljem kodus, kus raske haavataasaamise järel õpivad noored mehed ja naised uuesti elama või ka lihtsalt lahingujärgse stressiga toime tulema. Lihtsalt ja lihtsat ei ole tegelikult sellistes lugudes midagi“. (Ilves 2012: 3)

Viimastel aastatel on kaitseväelaste sotsiaalse kaitse põhimõtted leidnud Eesti ühiskonnas laiemat kajastust. Sotsiaalsete riskide tekkimise tõenäosus kaitseväeteenistuses on suurem kui teistes teenistussuhetes. Kaitseväes on küll välja töötatud põhjalik teenuste pakett välismissioonidel teenivate tegevväelaste ja nende pereliikmete ning hukkunute pereliikmete jaoks, kuid sihtgrupi sellise jaotuse kohaselt jäävad teenustesaajate seast välja ajateenijad.

Uurimustöö autor on seisukohal, et käesoleva uurimustöö teema on aktuaalne ja uurimustööl on praktiline vajadus. Kui 2012. aasta detsembris Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud dokumendis „Poliitika Kaitseväe ja Kaitseväe veteranide osas“ planeeritakse kaitseväe tööle võtta sotsiaaltöötajaid, siis antud uurimustöö annab sisendi kaitseväe jaoks, kas ja mis ülesanneteks militaarsotsiaaltöötajaid vaja on. Ajateenijate sotsiaalsetest probleemidest ja nende vajadustest sotsiaalteenuste järele pole veel selget süsteemset arusaama, kuid esilekerkinud probleemid ja lahendamata olukorrad ei kao iseenesest teenistuse vältel.

Uurimustöö probleemiks on küsimus, missugused on ajateenijate sotsiaalprobleemid ning kas ajateenijad vajavad teenistusperioodi vältel militaarsotsiaaltöötajate toetust ja sotsiaalteenuseid.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on välja selgitada võimalikult reaalne ja terviklik olukord ajateenijate sotsiaalsetest probleemidest ning kaardistada ja uurida ajateenijate vajadusi militaarsotsiaaltöö järele. Kohustuslik ajateenistus võib küll pakkuda võimalusi uuteks saavutusteks, kuid samas võib armeeteenistus katkestada senise elukäigu trajektoori ja tuua kaasa negatiivseid tagajärgi, mis võivad põhjustada probleeme eraelus ja edasises tööhõives.

Eesmärgist lähtudes on uurimuses tõstatatud järgmised uurimisülesanded:

- tutvuda teoreetilise kirjandusega ja panna paika teoreetiline raamistik,
- anda ülevaade militaarsotsiaaltöö hetkeolukorrast,
- viia läbi uurimus ja analüüsida saadud andmeid,
- selgitada välja ajateenijate sotsiaalprobleemid,
- analüüsida sotsiaaltöötajate vajadust kaitseväes ajateenijate seas.

Parima vastuse nendele küsimustele oskavad anda ajateenijad ise. Uurimustöö eesmärgist ja ülesannetest lähtuvalt moodustavad käesoleva töö valimi 220 ajateenijat. Teooriaosale tuginedes koostatakse töö autori poolt ajateenijatele ankeetküsitlus, mille kvantitatiivseks analüüsimiseks kasutatakse andmeanalüüsi.

Kui hetkel seisneb militaarsotsiaaltöö Eestis põhiliselt juhtumipõhises töös haavatutega, siis peaks kaaluma, kas Eesti kaitseväge vajab suuremal hulgal sotsiaaltöötajaid, et

militaarsotsiaaltöö oleks jätkusuutlik ja teenused kättesaadavad ka ajateenijatele, kui nad neid vajavad.

Lõputöö koostamisel on autor kasutanud erialakirjandust, teadusartikleid ning militaarteemalisi ajakirju ja internetiallikaid. Lõputöö koosneb kahest peatükist, millest esimeses antakse teoreetiline ülevaade kaitseväest kui totaalset institutsioonist, ajateenistusest kui läbitavast siirderiitusest noorte meeste elus ning ajateenijate suhtumisest ajateenistusse, sotsiaalsetest garantiidest ning militaarsotsiaaltööst. Töö empiirilises osas kirjeldatakse uurimuse eesmärki, läbiviimist ja valimit ning käsitletakse ja analüüsitakse uurimustöö tulemusi, tuuakse välja vastused uurimusküsimustele ja esitatakse tulenevalt uurimusest autori poolset järeldused.

Tänuavaldus. Töö autor tänab oma kaasjuhendajat Kaitseväge tugikeskuse juhatajat Andres Siplast, kelle toetuse ja julgustuse najal sai teoks uurimuse läbiviimine ning kõiki uurimuses osalenud ajateenijaid.

Võtmesõnad: totaalne institutsioon, siirderiitus, militaarsotsiaaltöö, ajateenija, ajateenijate sotsiaalsed probleemid.

1. UURIMUSE TEOREETILINE RAAMISTIK

Uurimuse teoreetilise raamistiku moodustavad Erving Goffmani totaalse institutsiooni teooria ning Arnold van Gennepi siirderiituse teooria.

Totaalse institutsiooni teooria abil on võimalik tõlgendada ja analüüsida ajateenijate igapäevaelu ja selles toimuvaid interaktsioone. Ajateenistus on eluetapp, mis läbitakse ühes kinnises ning kindlate normide ja reeglitega institutsioonis. Kaitseväge kui üks totaalse institutsiooni vorme kehtestab ajateenijatele omad nõudmised, millega tuleb leppida ja kohaneda. Üksikisiku huvid surutakse tahaplaanile, institutsioonis on esmatähtis reeglite ja normide järgimine, mis esialgu võib osutada keeruliseks. Kaitseväge kui totaalne institutsioon mõjutab inimest läbi totaalsuse, kus tihti võivad esile kerkida ja võimenduda sotsiaalsed probleemid, millega noortel meestel tuleb silmitsi seista.

Ajateenistus on periood noorte meeste elus, mida tuleb läbida kohustuslikus korras. Need 8-11 kuud nõuavad noormeestelt enesemuutmist ja kohanemist kehtivate reeglitega. Ajateenistust saab siduda mõistega siirderiitus, kus noored mehed läbivad erinevaid eluetappe, ületades piire ja siirdudes teise sotsiaalsesse gruppi. Siirderiituste puhul on tegemist üksikisiku staatuses toimuvate muutustega. Ajateenistuse läbinud noormehed muutuvad – seda nii sotsiaalselt, füüsiliselt kui vaimselt.

1.1. Erving Goffmani totaalse institutsiooni teooria

Tuntud sotsioloogi Erving Goffmani (1961) kohaselt on totaalne institutsioon suure hulga samas kohas olevate inimeste elu- ja töökoht, kus pikema ajaperioodi vältel ollakse laiemast ühiskonnast ära isoleeritud, suhtlus välismaailmaga on piiratud ning

elatakse üheskoos formaalselt organiseeritud elu, järgides institutsioonis kehtestatud reegleid.

Ühelt poolt on kaitsevägi kõrgelt organiseeritud ja struktureeritud sotsiaalne organisatsioon, teisalt jälle suletud ühiskond koos oma agressiivsuse ja maskuliinsusega. Ajateenistusel on mitmeid totaalse institutsiooni tunnusjooni. Noored mehed eraldatakse ühiskonnast ning terve nende elu allutatakse formaalsele asutusele. Käsuliin, distsipliin ning režiim on ajateenistuses kesksel kohal. Goffmani (1961) alusel on totaalsed institutsioonid laiaulatuslikud ja kõikehõlmavad: nad eraldavad inimesed ühiskonnast, võtavad individilt kogu tema personaalse elu ja kontrollivad selle kõiki valdkondi.

Goffman jagab totaalsed institutsioonid viieks kategooriaks (Goffman 1961: 4-5):

1. Institutsioonid, mis on loodud inimestele, kes on nii piiratud võimetega kui ka kahjutud, eesmärgiga, et nende eest hoolitseda. Nagu näiteks hoolduskodud eakatele, pimedatele, asenduskodud orbudele.
2. Institutsioonid, mis on loodud inimestele, kes ei ole võimelised enda eest ise hoolt kandma, ent on tahtmatult ohtlikud ühiskonnale. Nagu näiteks vaimuhaiglad, pidalitöbiste haiglad.
3. Institutsioonid, mis on loodud selleks, et kaitsta ühiskonda nende eest, kes seda ohustavad, ent kelle heaolu oluliseks ei peeta. Siia kuuluvad näiteks vanglad, sõjavangide laagrid ning muud parandusasutused.
4. Institutsioonid, mis on asutatud mingi töölaadse ülesande täitmiseks ning õigustavad end vaid sellel instrumentaalsel tasandil. Nagu näiteks sõjavägi, laevad, internaatkoolid.
5. Institutsioonid, mis on loodud inimeste muust maailmast eemaletõmbumiseks ja on tihti oma olemuselt religioossed. Nagu näiteks kloostrid.

Totaalsed institutsioonid erinevad oma eesmärgi ja kontingendi poolest. Kuigi väljatoodud tunnused kehtivad ka mujal kui totaalsetes institutsioonides, on erinevuseks see, et totaalsetes institutsioonides on inimesed ühiskonnast eraldatud ja distsipliinile allutatud ning kõik tegevused toimuvad kollektiivselt, ühe seltskonnaga.

Goffman on oma teoorias resoluutne, totaalsete institutsiooni teooria järgi peavad inimesed armeeteenistusse tulles muutuma, protsess algab nende eelneva identiteedi hävitamisega (Caforio 2003: 20). Ajateenistus mitteharjumuspärases keskkonnas ning varasemast harjumuspärasest tsiviilkeskkonnast erinevatele nõudmistele vastamine on kindlasti lisastressi põhjustav.

Ajateenistuse periood kaitseväes kui ühes totaalsetes institutsioonis võib noorte meeste jaoks osutada keeruliseks. Noored mehed tulevad institutsiooni oma mina-pildiga, mis pärineb nende kodumaailmast. Siia kuuluvad suhted lähedastega, eluviis ja tegevused, mis kõik oli enne totaalsetesse institutsiooni sattumist iseenesest mõistetav. Elu institutsioonis (kohanemine) avaldab survet inimese identiteedi kujunemisele, tema arusaamisele iseendast. (Goffman 1961: 12) Uustulnuk tuleb institutsiooni kindla arusaamaga iseendast, ent seda hakatakse korralduste ja käskudega kohe süstemaatiliselt muutma. Ajateenistusse astudes tuleb seljatada senised harjumused ning õppida elama uute kehtestatud reeglite järgi. Totaalsetes institutsioonis toimub inimese privaatsfääri tungimine, vastu enda tahtmist tuleb elada, süüa ja magada üheskoos suure hulga inimestega, ka ebasümpaatsete kaaslastega. Kõik elutegevused viiakse läbi rangelt plaanipäraselt ja kontrolli all. Sellises olukorras on raske säilitada iseseisvat eksisteerimist. (Goffman 1961: 22)

Sõjaväes (nagu teisteski totaalsetes institutsioonides) toimub Goffmani (1961) kohaselt pidev ajateenijate „mina” mahasurumine ja alandamise protsess (*mortification*), mis võtab neilt kontrolli oma tegevuse ning enesemääramise üle. Totaalsele asutusele on omane, et selle asukad tunnevad end madala ning nõrgana ning tajuvad töötajaid üleoleva, õela ja omavolitsevana (Goffman 1961: 7).

Teenistus kaitseväes on absoluutne selles osas, et haarab kõiki noori mehi olenemata nende enda tahtest ja nad allutatakse institutsiooni normidele. Päevast päeva teistega koos elades, õppides, magades ja liikudes on kontakt teistega vältimatu. Sotsialiseerumine on totaalsetes institutsioonis paratamatu, kuna iga uustulija seisab silmitsi enesesäilitamise vajadusega. (Edwards 1970: 213-225) Ajateenijad ei saa muuta institutsioonis kehtivaid reegleid ega norme, vaid peavad kohanduma kehtivate reeglite ja normidega.

Elu totaalises institutsioonis, käsu korras pealesurutud tegevused ja karistuste süsteem võivad ajateenijate seas põhjustada sotsiaalsete probleemide esilekerkimist, võimendades nii olemasolevaid kui ka tekitades täiesti uusi probleeme. Institutsioonis elamine (kohanemine) avaldab survet inimese identiteedi kujunemisele, arusaamale iseendast. Võib kaduda kogu tunnetus enda suhtes, jõudes olukorrani, kus ajateenija satub konflikti oma mõtete ja tunnetega.

Samuti ei sobi totaalised institutsioonid kokku igale inimesele vajaliku lähivõrgustikuga – perekonnaga (Goffman 1961: 11). Subjektiivne pingeseisund, kohanemisprobleemid ja toimetuleku raskused ning seniste sotsiaalsete suhete nõrgenemine või purunemine on stressitekitav situatsioon ja nõuab militaarsotsiaaltöö (-töötajate) kaasamist ja sekkumist olukorra stabiliseerimiseks ning lahendamiseks.

Kõik ühiskonnale omased positiivse ja negatiivse käitumise suunad ning seaduspärad ilmnevad täiel määral ka ajateenistuse vältel. Sotsioloogid on kindlaks teinud, et armeeteenistus on potentsiaalne pöördepunkt elukäigus, mis avaldab mõju erinevatele elutegevuse tahkudele. Mõned näevad armees võimalust saavutusteks või puudust tekitanud sotsiaalsest keskkonnast põgenemiseks. Mõnedel juhtudel võib armeeteenistus katkestada senise elukäigu trajektoori, tuua kaasa negatiivsed tagajärjed, mis võivad põhjustada probleeme perekonnaelus, edasises tööhõives, õpingute jätkamises. (Bouffard 2005: 273-289)

Sageli võivad noored mehed institutsioonis veedetud aega pidada mahavisatud ajaks (Goffman 1961: 67). Vaatamata kõnekäänule „sõjavägi teeb poisikesest mehe”, on noored mehed äralõigatud oma tavaelu keskkonnast. Paljudel nendest on katkenud hariduse omandamine, töökarjäär ja lisaks eemalolek perekonnast. Teenistuse lõppedes, pöördudes tagasi tsiviilmaailma, võivad võimenduda aga uued sotsiaalsed probleemid oma toimetuleku võimalustega seoses. Lisaks sellele, et noormees on ise muutunud, on kiire elutempo põhjustanud muutusi ka tavapärasel elukeskkonnas.

1.2. Arnold van Gennepi siirderiituse teooria

Meie elu üheks osaks on siirderiitused. Inimese sotsiaalne asend muutub läbi siirdumiste, ta loobub endisest ja kohaneb teisega, siirdub ühest staatusest teise. Ajateenistuses eraldatakse noored mehed tavamaailmast ja nad siirduvad uude eluetappi. Ajateenistuses satub inimene täiesti uude keskkonda, kus tuleb ületada piir endise ja uue vahel ning kohaneda kehtivate normide, rollide ja oludega ning seljatada nii olemasolevaid kui ka teenistusperioodi vältel esilekerkivaid sotsiaalseid probleeme.

Akadeemiliselt spetsiaalse nimetusena kasutati siirderiituse nimetust esimest korda Arnold van Gennepi poolt, kuid igapäevaelus tähendavad siirderiitused mitmeid elu pöördepunktis toimuvaid riitusi. Gennep (1960) väidab, et enamasti kõik rituaalid läbivad sotsiaalse piiri, seega enamasti kõik rituaalid on siirderiitused. Inimese elu võib igas ühiskonnas käsitleda kui jada üleminekuid ühest eagrupidest teise, ühest ametist teise jne. Gennepi (1960) teooria kohaselt on siirderiitus protsess, mis võimaldab ületada piire ning asuda teise sotsiaalsesse gruppi.

Siirderiitused on traditsioonilised ühiskonna poolt organiseeritud tseremooniad, millega üksikisik siiratakse ühest sotsiaalsest staatusest teise. Siirderiituste puhul on tegemist üksikisiku staatuses toimuvate muutustega. (Honko, Pentikäinen 1997: 80)

Siirderiitusest tulenevalt on ajateenistus protsess, mille käigus kohanetakse kaitseväes kehtivate reeglite ja normidega. Ajateenistusse astumine nõuab noortelt meestest kiiret kohanemist harjumatu, tsiviilelust erineva keskkonnaga, nii vaimseid kui füüsilisi suuri pingutusi, samuti hakkama saamist esilekerkivate sotsiaalsete probleemidega.

Ajateenistus on kohustuslik, seetõttu ei ole enamikule ajateenijatest meelepärane tegevus ning seeläbi tekitab ka kergemini kurnatust. Võõrasse keskkonda siirdumine ja sundreeglite järgimine seavad surve alla kognitiivsed mehhanismid. Ühest küljest on kadunud kõik, mille peale toetuda ja teisest küljest leitakse end keskkonnas, kus seda toetust oleks väga vaja. (Tihaste 2005: 7-8)

Gennepi teooria alusel jälgivad siirderiitused kolmeetapilist põhiskeemi (Gennep 1960: 10-13):

1. kõigepealt toimub eraldumine (*separation*), millega inimene irrutatakse eelmisest sotsiaalsest asendist;
2. järgmine on vahe-etapp (*marge*), millal inimene on nagu kahe staatuse piiril;
3. viimane etapp on astumine uude staatusse (*agregation*), liitumisriitus, kus võetakse omaks uus positsioon ja selle juurde kuuluvad ülesanded.

Mõnigi kord võivad kolme põhietapi piirid olla omavahel segunenud, kuid samuti võib etappidesse jagunemine olla ka detailsem. Ajateenistuses saab eraldusriitust seostada tavamaailmast kohustuslikus korras eraldumisega, eemaldumisega lähivõrgustikust – perest, sõpradest. Vaheriituse etapi eesmärgiks on ajateenijate ettevalmistamine uude seisundisse siirdumiseks, mis hõlmab endas kollektiivseid tegevusi uue elukeskkonnaga kohanemiseks. See on periood, millal inimene on nagu kahe staatuse vahel. Liitumisriituses jõuavad noored mehed välja eluetapini, kus läbitud vaheriituste kaudu võtavad ajateenijad omaks uue positsiooni koos selle juurde kuuluvate ülesannete, normide ja reeglitega.

Siirderiitusi iseloomustab kohati suhteliselt agressiivne ja vägivaldne iseloom, mille eesmärk on uustulnukad (siirdatavad) enesele täielikult allutada, kontrollida nende vastupidavust ekstreemsetes situatsioonides (Ilm, Tender 2003: 59-60). Tavapärase elutrajektoori katkemine võib tekitada lisapingeid ja stressirohkeid olukordi. Erinevate siirdeetappide läbimisel mängivad rolli ajateenijate sisemised ja välised ressursid. Sisemisteks ressursideks on inimese oskus toime tulla erinevate muutustega ja enda füüsiline tunnetus. Välisteks ressursideks on materiaalne elukeskkond, sotsiaalne toetus ja suhted kaaslastega.

Tedre (1998) on märkinud siirderiituste kohta, et inimelus on keskseid sündmusi õigupoolest ainult neli. Need on sünd, täiealiseks (suguküpseks) saamine, abiellumine ja surm. Nende tähistamise tavad on üsna üldised. Ka on sellekohastes tavades ühisjooni, mis on andnud alust nimetada neid siirderiitusteks, kuivõrd nad tähistavad inimese siirdumist ühest elujärgust teise. (Tedre 1998: 409-410)

Eelmainitule saab lisada ka kohustuslikus korras läbitava ajateenistuse, kus noored mehed satuvad (siirduvad) täiesti uude keskkonda ja peavad selle omaks võtma ja seal

kohanema. Ajateenistus on määrav roll ühe noormehe elus. Samas võib see olla katsumus, millega kõik noored mehed ei pruugi iseseisvalt toime tulla, vaid vajavad toetava militaarsotsiaalvõrgustiku abi.

Grimes (2002) väidab, et transformatsioon ei ole mitte lihtsalt muutumine, vaid peale seda ei ole inimene kunagi enam sama. Siirderiitused sisaldavad paljusid sümboolseid tegusid, et saaks ohutult ja meeldejäävalt läbida tsooni. Esmatöö on sündmustes osalemise täielik kindlustamine; vaimselt, psühholoogiliselt ja sotsiaalselt. (Grimes 2002: 6)

Ajateenistusse astumine ja seal hakkama saamine nõuab inimeselt kiiret kohanemist harjumatu ning tsiviilkogemusest oluliselt erineva keskkonnaga. Siirderiitusest tulenevalt on ajateenistus protsess, mille käigus omandatakse teatud uus staatus ja võetakse omaks kaitseväes kehtestatud normid ja reeglid.

Ajateenijate sotsiaalsetest probleemidest pole veel selget arusaama ning esilekerkinud probleemid ja lahendamata olukorrad ei kao iseenesest teenistuse vältel. Pigem võib väita, et käsu korras peale surutud elulaad tekitab lisapingeid ja sotsiaalsed probleemid võimenduvad.

1.3. Kaitsevägi kui organisatsioon

Kaitsevägi on sõjaväelisel korraldatud valitsusasutus Kaitseministeeriumi valitsemisalas. Oma ülesannete täitmisel esindab kaitsevägi oma pädevuse piires riiki. (Kaitseväge... 2013)

Kaitsevägi on oma ülesande püstituselt ainulaadne organisatsioon. Kohustus on olla valmis halvimumaks, lootuses, et see halvimum kunagi tõeks ei osutu. Riigikaitset ei saa vaadelda teistest eluvaldkondadest eraldi. Kõik, mis ühiskonnas toimub, peegeldub ka kaitseväge igapäevaelus ja arengus. (Terras 2013: 5) Armeed on läbilõike ühiskonnast.

Eesti Kaitsejõudude loomine ja kaitsevalmiduse kujundamine algas sisuliselt tühjalt lehelt. Taasloodud Eesti Vabariik võttis suunaks võimalikult kiire lahtiütlemise igasugusest Nõukogude Liidu pärandist ning integreerumise Lääne-Euroopa ja

üleatlantiliste majandus-, julgeoleku- ja kaitsestruktuuridega ning demokraatlike väärtushinnangutega. (Kõivastik 2013: 39) Eesti asukoht suurriigi naabruses eeldab seda, et meie kaitseüsteem vajab võimalikult suurt hulka sõdureid (Põhiseaduse... 2014).

Eesti kaitsevägi on noor ja paljud asjad, mis on pikema kogemusega armeedele tavapärased, alles arenevad või on kujunemisjärgus. Kuid tänaseks on üles ehitatud toimiv riigikaitse, mida peab usaldusväärseks 83% elanikest. (Kõivastik 2013: 37)

Kaitseväe olemuslikuks põhiülesandeks – nagu kõikidel relvajõududel maailmas – on luua sõjaline jõud ja vajadusel seda jõudu ka kasutada (Teenistus... 2014). Eesti riigikaitse on üles ehitatud totaalkaitse printsiibil ja riigikaitse eesmärk on säilitada Eesti iseseisvus ja sõltumatus, tema maa-ala, territoriaalvete ning õhuruumi lahutamatu ja jagamatu terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus. (Kaitsevägi... 2014)

Kaitseväe ülesanded võib üldistatult jagada kaheks: rahuaja ja sõjaaja ülesanded. Kaitseväe peamiseks rahuaegseteks ülesanneteks on ajateenijate väljaõpetamine ja reservväelaste ettevalmistamine. Neile lisandub alalise kaitsevalmiduse tagamine, Eesti õhuruumi ja territoriaalvete järelevalve ja kontroll ning tsiviilvõimude abistamine loodusõnnetuste või tehisliku loomuga katastroofide korral. Kriisi korral või sõjaajal on kaitseväe ülesandeks tagada kogu riigi territooriumi – nii mere, maismaa kui ka õhuruumi – kaitse. (Teenistus... 2014)

Kaitseväge juhib rahuajal ainujuhtimise põhimõttel kaitseväe juhataja, kes allub kaitseministrile. Kaitseväe juhataja vastutab kaitseväe valmisoleku eest täita kaitseväele pandud ülesandeid. Kaitsevägi jaguneb väeliikideks ning keskalluvusega asutusteks. Eestil on kolm väeliiki – Maavägi, Merevägi ning Õhuvägi. Igal väeliigil on ülem, kes allub vahetult kaitseväe juhatajale. Lisaks allub kaitseväe juhatajale ka vabatahtlik riigikaitseorganisatsioon Kaitseliit. (Sõjaline... 2014)

Eesti Vabariigi Põhiseaduse järgi on Eesti kodanikud kohustatud osa võtma riigikaitsest kaitseväeteenistuse seaduses sätestatud alustel ja korras (Teenistus... 2014). Kaitseväeteenistus jaguneb kaitseväeteenistuskohustuseks (kohustuslik teenistus) ja

tegevteenistuseks (vabatahtlik teenistus). Kaitseväeteenistuskohustust täidetakse ajateenistuses ja reservteenistuses.

1.3.1. Ajateenijad ajateenistuses

Eesti riigikaitse põhineb ajateenistusel. Nii oli see aastatel 1920–1940 ja on olnud ka peale taasiseseisvumist. „Rahuaaja ülesanne on sõdureid ette valmistada nii, et nad sõjakorral vahvasti kallale tormaksid vaenlasele ja teda hävitaksid. Sõjaväejuhid peavad seega oskama mõjutada alluvaid, peavad suutma oma alluvate sisemises elus tekitada psühholoogilist murrangut. Isikut, kes väljaspool sõjaväeteenistust oma iseloomu tõttu vast isegi kärbsesele haiget poleks suutnud teha, tuleb nüüd hingeliselt niivõrd murda, et ta omandaks teised aated, teise mõttekäigu, alluks juhi taatele, ohverdaks isiklikud huvid üldsuse kasuks ja ühte sulaks selle uue perega, mida kutsume sõjaväeks”. (Tomback 1927)

Põhiseadus sätestab Eesti kodanike riigikaitstes osalemise kohustuse ehk kaitseväekohustuse. Kaitseväekohustus on Eesti kodaniku kohustus osaleda riigikaitstes. Ajateenistus on meessoost kaitseväekohustuslase kaitseväeteenistuskohustuse täitmine ning naissoost isiku vabatahtlik kaitseväeteenistusse asumine ja selle läbimine sõjaväelise väljaõppe saamise eesmärgil. Ajateenistuses olev isik on ajateenija. (Kaitseväe... 2013) Kui sõjaväeline väljaõppe kaitseväes on vastuolus ajateenistusse kutsutud noormehe usuliste või kõlbeliste vaadetega, saab kutsealune oma kohust riigi ees täita asendusteenistuses (*Ibid.*: 2013). Asendusteenistuses olev isik on asendusteenistustlane, kelle teenistuskohaks on üksused, mis tegelevad pääste-, hooldus- ja hädaabitöödega (Ernits 1998: 20).

Ajateenistusse kutsutakse Eesti kodanikud, kes on 18–27aastased ning kelle arstlik komisjon on tunnistanud kaitseväeteenistuseks kõlblikuks. Ajateenistusse kutsutakse vähemalt põhiharidusega noormehi. (Ajateenistus... 2014) Alates 2013. aasta 1. aprillist saavad ka 18–27 aastased vähemalt põhiharidusega Eesti kodanikest naised omal soovil ajateenistusse asuda (Naised... 2014).

Eesti Vabariigi ettevalmistus sõjaliseks kaitseks toetub üldisele ajateenistuskohustusele. Täna kestab ajateenistus Eesti Kaitseväes vähemalt kaheksa kuud. (Sõdurikäsiraamat

2008: 2) Ajateenistuse kestvuse määrab sageli see, millise kutsumisega kutsealune teenistusse võetakse. Jaanuaris ja juunis eelkutsega teenistusse saabunud teenivad reeglina 11 kuud, põhikutsega aprillis ja oktoobris saabunud 8 kuud. Teenistuse lõpliku pikkuse piiritleb ametikoht, millele sõdur määratakse. Ametikohale määratakse kaitseväelane pärast sõduri või madruse baaskursuse läbimist. (Väljaõpe... 2014)

Toimub eraldusriitus, kus noored ajateenijad eraldatakse kohustuslikus korras oma lähivõrgustikust – perest ja sõpradest ning nad siirduvad täiesti uude seisundisse, võõrasse keskkonda.

Kutsealuste ajateenistusse kutsumise tähtajad ja arvuline jagunemine kehtestatakse kaitseministri määrusega. 2014. aastal kutsutakse ajateenistusse 3162 kutsealust. Kutsealuste ajateenistusse kutsumise tähtaegadeks 2014. aastal on 2. nädal, 27. nädal ja 40. nädal. (Kutsealuste... 2012).

2014. aasta esimeses kutses alustas ajateenistust 340 noort. Kuus neist olid vabatahtlikuna teenistusse asuvad neid. Järgmine ja tänavuse aasta suurim ajateenistusse kutsumine on 27. nädalal, mil oodatakse aega teenima ligi 1700 kutsealust. (Aasta... 2014)

Teenistuse ajal elavad ajateenijad totaalses institutsioonis, nad on ühiskonnast eraldatud ja elavad kasarmurežiimil. Nad ei saa muuta institutsioonis kehtivaid reegleid ega norme, vaid peavad kohanduma kehtivate reeglite ja normidega.

Kaitseressursside Ameti andmetel on ajateenijate levinumad probleemid ajateenistusest ennetähtaegselt vabastamisel seotud tervisega, tahtlikult toime pandud kuritegudega või perekondlike kohustustega. Väljalangenute keskmine protsent jääb aastas 10–15% vahele. (Veskioja 2012)

„Eriti rasked nõudmised seatakse moraalse kasvatusel alal üles kaitseväes, sest et siin peab sõna tõsisel mõttes saavutama minimaalse ajaga maksimaalseid tagajärgi. Selle lühikese aja vältusel, mis kodanik viibib tegevteenistuses kaitseväe ridades, peavad juhid temast tegema riigiustava kodaniku, kes jääb surmani truuks kaitseväelase truudustöötusele”. (Tomback 1927)

„Sõjavägi on üksainus pere, kus maksmas ajalooliselt välja kujunenud traditsioonid ja kus maksma on pandud rahva iseloomule vastav sisekord. Sõjavägi on organiseeritud või psühholoogiline mass, mis mõjutatav sõjaväe juhtidest”. (*Ibid.*: 1927)

Ajateenistusse värvatud noored omandavad teenistuse vältel hulgaliselt uusi oskusi ja teadmisi. Muutub ajateenijate suhtumine kaaslastesse, töösse, õppimisse – teiseneb nende maailmavaade ja isiksus. Pärast ajateenistuse läbimist ei ole ükski noormees enam päris samasugune kui enne teenistuskohustuste täitma asumist. Muutused käitumises on põhjustatud nii uutest oskustest ja teadmistest kui ka uutest väärtustest ja hoiakutest. Kaitsejõudude mõju tõttu võetakse omaks uusi väärtusi ja hoiakuid ning hinnatakse ümber vanu. Võrreldes tsiviilorganisatsioonidega on kaitsejõud määrustike ja juhenditega suhteliselt reglementeeritud, ometi leidub alati selliseid alasid, mida formaalne reglement ei suuda katta (või ei suuda organisatsioon kontrollida kehtestatud reglemendist kinnipidamist). Käitumine sellistes situatsioonides tuleneb organisatsiooni väärtuste omaksvõetusest ehk organisatsiooni sotsialiseerimise edukusest. (Peedok 2002: 30)

Ajateenistuse jooksul saadakse sõjaväeline väljaõpe ning omandatakse vajalikud teadmised ja oskused, et saada väljaõppinud sõduriks. Ajateenistuse läbimise järel arvatakse noormehed reservi ning nad moodustavad reservarmee, mida vajadusel saab kasutada riiki ohustava sõjalise jõu vastu.

1.3.2. Suhtumine ajateenistusse

Ajateenistus on tsiviilühiskonna ja kaitseväe kõige laiema kandepinnaga kokkupuutepunkt. Muidugi ei ole sõjavägi lõbusa ajaveetmise koht. Ent teenistuskohustuse läbimist ei pea tingimata muutma ka ebaseeldivaks. (Kivirähk 2008)

Kaitsemotivatsioon koosneb kolmest motivatsiooni liigist: kaitsetahe, teenimistahe ja võitlustahe. Kaitsetahe on kõigil inimestel olemas ning see on meisse programmeeritud organismi alalhoiuintinkt. Tahe teenida väljendub eelkõige väljaõppes, sotsiaalsetes tagatistes ning mis kõige olulisem – sotsiaalses tunnustuses. Võitlustahe väljendub

ainult lahingus, kus on oluline sõduri ettevalmistuse tase, varustuse kvaliteet ning sõja legitiimsus. (Ints 1998: 15)

Ent üks asi on tunnista ajateenistus põhimõtteliselt vajalikuks, teine asi aga see ise läbi teha. Rahulolu läbitud ajateenistusega on selle pandiks, et kaitsevägi saab endale motiveeritud reservväelase. Need, kellel on ajateenistusest jäänud kehvad mälestused, ei suutu ka tulevastesse õppekogunemistesse erilise vaimustusega. (Kivirähk 2012: 76)

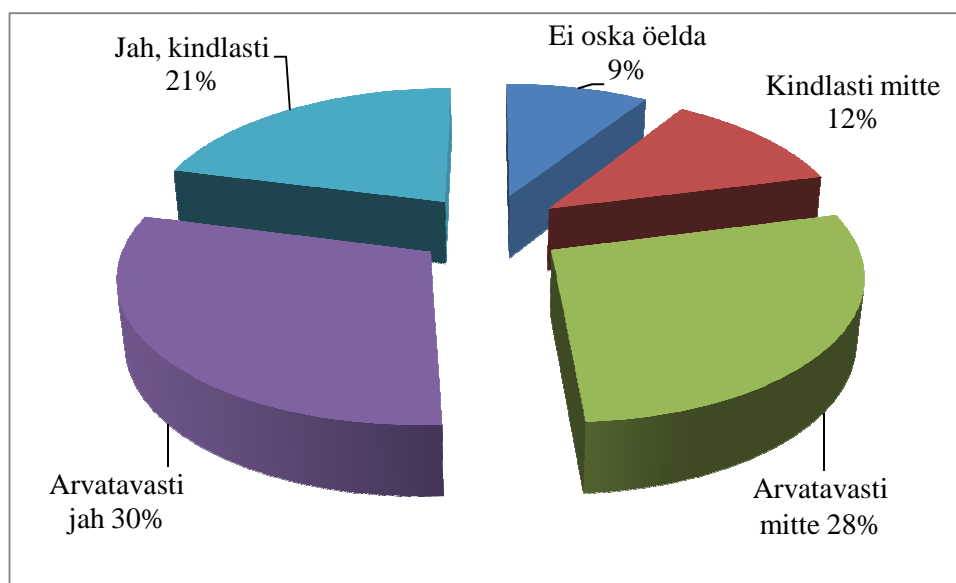
Ühiskonnas domineeriv edukultus ja kiire majanduskasv tekitab tunde, et ligi aasta kestev kaitsevägele pühendumine annab tsiviilellu jäävatele eakaaslastele püüdmatu edumaa. Nii ongi ajateenistusse läinud need, kes seda tõesti ise soovivad, või need, kelle jaoks ühiskonnas pole „tõsisemaid väljakutseid”. (Kivirähk 2008) Kohustuslikus korras ajateenistusse astunud noored on sunnitud välja astuma oma tavamaailmast ja elama totaalset institutsiooni, terve nende elu allutatakse formaalsele asutusele.

Ajateenistusse suhtumist saab seostada noorte meeste hoiakutega riigikaitsele. Hoiak on isiksuse püsiv valmisolek reageerida teatud kindlal viisil ning selle nähtused väljenduvad kõige selgemini hinnangutes millegi või kellegi suhtes. Positiivne hoiak riigikaitsele ei taga veel sajaportsendilist valmidust sellest osa võtta, vaid annab selleks eelduse. (Bachman, Maruste 2003: 275-277)

Eesti elanikest peab kohustuslikku ajateenistust vajalikuks üle 90% inimestest. Suhtumist ajateenistusse kujundab tõenäoliselt olulisel määral ka see, milline on Eesti kaitseväge üldine maine ajateenistusse asujate silmis. Kõige enam loodetakse ajateenistusest saada ellujäämis- ja meeskonnatöö oskusi, autojuhtimise oskust ning venekeelsed noored loodavad parandada ka oma eesti keele oskust. Väga oluline suhtumise kujundaja ajateenistusse minekusse on ümbritsev sotsiaalne keskkond. Kui ajateenistusse minejate vanemad ja sõbrad suhtuvad ajateenistusse enamasti positiivselt ja on toetavad, siis tööandjate seas on võrdselt nii negatiivset kui ka positiivset suhtumist. (Kivirähk 2012: 6-7)

„Ma ei ole siin selleks, et kellelegi heameelt teha. Ka pole ma siin oma mehelikkuse tõestamiseks, kuigi võib-olla natuke siiski. Pigem olen siin selleks, et ma pidin tulema ja nüüd ma lihtsalt teen selle värgi ära ega vingu.” (Kormašov 2012: 86)

Siiski on pidevalt kasvanud vabatahtlikult ajateenistusse minejate osakaal. Kui 2008. aastal avaldas ise soovi ajateenistusse minna 9% küsitletud kutsealustest, siis 2012. aastal oli selliseid vastajaid juba 33%. Kui aga ajateenistus oleks vabatahtlik, siis oleksid seda valmis kindlasti või arvatavasti läbima pooled kutsealustest, kindlasti või arvatavasti kasutaks võimalust mitte ajateenistust läbida 40% kutselustest (joonis 1).

Joonis 1. Kui ajateenistus oleks vabatahtlik, siis kas teie oleksite asunud ajateenistusse? (Kivirähk 2012)

Oluline tegur, mis mõjutab ajateenistusse mineku soovi, on vanus. Mida noorem on kutsealune ajateenistusse kutsumisel, seda meelsamini ta sinna läheb. Mida hilisemale ajale ajateenistus nihkub, seda tunduvalt väheneb valmisolek seda läbi teha. Kõige sobivam aeg ajateenistuse läbimiseks oleks kohe pärast keskhariiduse omandamist – siis ei oleks vaja pooleli jätta kõrgkooliõpinguid, katkestada vast alustatud ametialast karjääri ega teenida aega pereelu kõrvalt. (Kivirähk 2012: 6-15) Samuti võib ajateenistuse muuta vastuvõetavamaks ka selle kestuse vähendamine.

Teadmatus ja oskamatus ajateenistuskohustust oma elu planeerimisel arvesse võtta toob kutsealustele tavaliselt kaasa mitmeid ebameeldivusi. Üks sagedamini ettetulevatest probleemidest on mitmesugused laenukohustused, mille tasumine ajateenistuse jooksul osutub keeruliseks. Üliõpilaste poolt ajateenistuskohustuse täitmise edasilükkamine

võimalikult kaugemale võib aga suure tõenäosusega kaasa tuua probleeme siis, kui see aeg tulevikus lõpuks kätte jõuab. Ka ei ole välismaale tööle asumine põhjenduseks kohustuste täitmata jätmiseks oma riigi ees. (Merzin 2014)

Samuti võib üllatusena saabunud kutse ajateenistusse tekitada probleeme õpingutes, majanduslikes kohustustes ning perekonnaelus. Igal aastal astub aega teenima hinnanguliselt 100 kuni 120 ajateenijat, kellel on kehtiv eluasemelaenu leping (Ajateenijad... 2013).

Iseseisvus tõi tuhandetele noormeestele kaasa küll Nõukogude armees teenimise ebaseadlike kohustuse kadumise, kuid valmisolek Eesti kaitseväes teenida ei tekkinud üleöö. Noortel on palju muid põnevaid väljakutseid, sõjaoht tundub paljudele neist tänastes oludes väga ebausutav.

1.3.3. Ajateenijate sotsiaalsed garantiid

Põhiseadusest tulenevalt on Eesti kodanikul õigus riigi abile mh töövõimetuse korral ja riigil lasub kohustus võimaldada kodanikele sotsiaalseid garantiisid. Need õigused on ka kaitseväelastel, olgu siis tegu ajateenija või kaadrikaitseväelasega. (Õiguskantsler... 2010)

Ajateenijale makstakse igakuist toetust alates päevast, kui ta saabub ajateenistukohta, kuni ajateenistuse lõppemiseni. Toetuse suurus sõltub ajateenija poolt täidetavast ametikohast. Ajateenija toetus kuni ametikohale määramiseni on 75 eurot kuus. Alates sõduri, vanemsõduri, jaoulema, rühmavanema või rühmaülema ametikohale määramisest ja sõltuvalt ajateenistuse kestusest suureneb toetus kuni 135 euroni. (Ajateenija... 2013)

Ettenähtud toetus ei pruugi katta aga igakuist saamatajäävat sissetulekut. Pigem võib ajateenistuses viibimine põhjustada sissetulekute vähenemist või katkemist. Ajateenija on sunnitud kõrvale jätma oma igapäevaelu, olgu see siis perekond, töö või õpingud ning kui ta on oma perele ainukene elatise teenija, võib teenistusse astumine ohtu seada tema perekonna igapäevase toimetuleku.

Probleemiks võib osutada rahaliste kohustuste täitmine mõne eraisiku või krediidiastutuse ees ning igakuise tagasimaksekohustuse jätkuv korrapärane tasumine. Tekkida võivad võlad ning oht sattuda krediitdivõlglaste nimekirja. Võimalike sotsiaalprobleemide ennetamiseks on väga tähtis kutsealuste teenistuseelne nõustamine ning õigeaegne võlanõustamisteenuste pakkumine teenistuse eel, ajal ja järel. (Jänes 2014: 18)

Ajateenistusse astudes on oluline teada, et ajateenistuse ajaks säilib ajateenijale tema töö- või teenistuskohat ja tema õppekoht õppeasutuses. Ajateenistusse kutsumise tõttu ei ole tööandjal õigust kutsealusega töösuhet lõpetada. Tõendi ajateenistusse asumise aja kohta annab Kaitseressursside Amet. Ajateenijal on ravikindlustus ning ajateenija lapsel on õigus toetusele riiklike peretoetuste seaduse alusel ja suuruses. (Ajateenistusest... 2014) Õppelaenu tagasimaksmise tähtaja kulgemine ja intressi arvestamine peatub laenusaja ajateenistuses viibimise jooksul (Sotsiaalsed... 2014).

Ajateenijate sotsiaalsed garantiid on kehtestatud kaitseväeteenistuse seadusega (Kaitseväeteenistuse... 2013). 01. aprillil 2013. aastal jõustunud uues kaitseväeteenistuse seaduses sätestatud tingimustel on kutsealusel õigus taotleda ajateenistusse astumiseks ajapikendust. Ajapikendus on kutsealuse ajateenistusse asumise edasilükkamine määratud ajaks.

Kui varasemalt on ajateenijatel olnud sotsiaalseks riskiks lapsevanemaks või muuks last ülalpidavaks isikuks olemine ning raske või sügava puudega inimese ülalpidamiskohustuse täitmine teenistusse kutsumisel, siis kehtiva seadusandluse alusel antakse ajateenijale teenistusse astumiseks ajapikendust. Kaitseväeteenistuse seaduse alusel antakse ajapikendust isikule, kes peab üleval vähemalt ühte alla kolmeaastast last, vähemalt kahte last ja üksinda vähemalt ühte last või ainsana raske või sügava puudega inimest. (Kaitseväeteenistuse... 2013)

Kaitseväeteenistuse seaduse § 56 alusel on ajateenistuskoha ülemaal õigus ajateenija ajateenistusest vabastada, kui ajateenijal on tekkinud raske perekondlik olukord (*Ibid.*: 2013). Ajateenijal on õigus ja võimalus teenistus lõpetada, kui näiteks peres sureb mõni lähedane inimene või on tekkinud olukord, mis vajab tingimata kohalolekut.

Kui ajateenistusse astuja ei oma kindalt sissetulekut, töökohta ja tal ei ole rahalisi ega varalisi kohustusi, võib tänu riigi poolt pakutavatele tagatistele ja sotsiaalsetele garantiidele tema elujärg teenistuse jooksul ka paraneda. (Jänes 2014: 18) Siiski on rohkem neid noori, kelle puhul teenistusse astumine võib seada ohtu tema ja ta perekonna igapäevase majandusliku toimetuleku.

1.3.4. Militaarsotsiaaltöö ajalugu ja tänapäev

Eesti riik on alati pidanud tähtsaks sõjaväes vigastada saanud sõjameeste aitamist. Vigastatud sõjameeste ja nende perede sotsiaalhoolekanne oli tähtis juba esimese Eesti Vabariigi ajal ja Eesti vabadussõjast osavõtnud ja sõjas invaliidistunud mehed ja naised olid Eesti riigis erilise tähelepanu all. Esmane vajadus millegi sotsiaaltöösarnase järele tekkis seoses haavatud sõjaveteranidega.

Esimese Eesti Vabariigi aegse sisemäärustiku § 293 ja § 294 all on reguleeritud arstliku abi andmine kaitseväelastele ja nende perekondadele. „Rügemendi arstid peavad tasuta abi andma kõigile rügemendi kaitseväelastele ja nende perekondade liikmetele vastavalt makstavatele määradele. Vanem arst käib vähemalt kord nädalas vaatamas rügemendi haigeid kaitsevälasi garnisoni piirkonnas ja võimaluse korral ka väljaspool asuvates haigemajades.” (Sisemäärustik 1927: 72-73)

21. novembril 1918 loodi Sõjaväe Tervishoiuvalitsus. Nimetatud päeva peetakse kaitseväe tervishoiuvalitsuse ja kogu kaitseväe sanitaarorganisatsiooni tegevuse alguseks. Sõjaväe Tervishoiuvalitsuse ülesannete hulka kuulus otseselt vigastatud sõdurite ja invaliidide eest hoolitsemine. (15. aastapäev... 1933: lk 1377)

Kaitseväel oli oma sõjaväe keskhaigla, mida peeti Baltimaade kõige eeskujulikumaks meditsiinasutuseks (Tallinna... 1925: 1074). Sõjaväelastele ja nende peredele oli võimaldatud taastusravi sõjaväe sanatooriumites (Ohvitseride... 1934: 991). 1920. aasta alguses loodi sõjainvaliidide varupaik neile, kellele toimetulekuks jõudu ei jätkunud ja kes vajasisid abi ning oskusi proteesiga eluks, samuti õpetust vajalike tööoskuste omandamisel (Sõjainvaliidide varjupaik... 1920: 7). Loodi võimalus õppida uut elukutset neile, kes vigastuse tõttu oma endisel töökohal enam töötada ei saanud. Aidati ja soodustati vigastatutele ka teenistuskohade saamist.

Sotsiaaltöö on sõjanduse kontekstis kahtlemata üsna üllatav nähtus. Meditsiin tegeleb inimese ja tema keha, psühholoogia inimese ja tema peas toimuva ning sotsiaaltöö inimese ja teda ümbritseva sotsiaalse keskkonna vaheliste suhete korraldamisega. (Siplane 2014: 48)

Enamus riike, kellel on sõjavägi, on tunnustanud ka militaarsotsiaaltöö tähtsust. Militaarsotsiaaltöö tegijal on topeltroll: ta on ühekorruga nii sõjanduse kui sotsiaaltöö ideaalide ja väärtuste kandja – tegevusaladel, millel sageli on vastuolulised eesmärgid.

Sotsiaaltöö ja militaarstruktuuri kokkupuutepunkt ning ühine huvi on kahtlemata see, et teenistusülesannet täitev isik oleks võimalikult minimaalselt koormatud sotsiaalprobleemidega. Samuti eksisteerib ka tööandja poolse vastutuse moment, et teenistuses viga või kutsehaiguse saanud tegevväelast koheldakse sotsiaalselt vastutustundlikult. Laias laastus võib öelda, et sotsiaaltöötaja vajadus kaitseväes tuleneb kahest allikast: traumadest ja hukkumistest ning inimestevahelistes suhetes tekkivatest pingetest. (*Ibid.*:2014: 48)

Maailmast võib näite tuua USA armee põhjal, kus militaarsotsiaaltöö valdkond on hästi määratletud. USA armee on tunnustanud sotsiaaltöö tähtsust ning soodustanud valdkonna arengut. Kaasatud on nii tsiviilsotsiaaltöötajaid kui ka koolitatud spetsialiste relvajõudude siseselt. Armee siseselt värvatud töötajad saavad koolitust sotsiaaltöös ning tsiviilsotsiaaltöötajaid haritakse sõjaväelise teenistuse eripärade suhtes. (Harris 1999: 16-19) Sotsiaaltöö areng USA relvajõududes illustreerib probleemidest arusaamise ja nendele reageerimise dünaamikat militaarses organisatsioonis (Siplane 2014: 48).

Ilmselt tekib teenistuses oleva sotsiaaltöötaja jaoks rollikonflikt. Militaarsotsiaaltöö tegija on nii professionaalne sotsiaaltöötaja kui professionaalne ohvitser. Kummalgi elukutsel on oma moraal, väärtused ja eetika, samuti oma eesmärk või missioon. (Tallant, Ryberg 1999: 183) Kaitsevägi erineb enda organisatsioonikultuuri ja argipäeva osas tähelepanuväärselt igasugustest tsiviilmaailma asutustest. Et töötada sõjaväelastega, on hädasti tarvis omada ettekujutust nende igapäevasest keskkonnast (Parmak 2009).

Militaarsotsiaaltöö sotsiaaltöötaja seisab sageli silmitsi isikule abi andmisega ning samal ajal hinnangute, soovitude ja tunnistuste andmisega administratiivsete ülesannete täitmiseks (Tallant, Ryberg 1999: 185-186). Tasub rõhutada, et sotsiaaltöötaja sekkumine peab toimuma eelkõige limiteeritud aja jooksul, lõpptulemusena peab klient siiski nii iseseisvalt, kui lähtekoht lubab, toime tulema (Siplane 2014: 49).

Reger jt (2008: 21-22) on märkinud, et tsiviilpsühholoogid ja sotsiaaltöötajad vajavad armeekultuuri tutvustamist, koolitust sõjaväemäärustike alal ning õppimist vaatlemise kaudu, et saada edukaks töös kaitseväge isikkoosseisuga. Militaarstruktuur peab kahtlemata kaasas käima ühiskondlike muutustega ning kohandama ennast õiguse arenguga riigis tervikuna (Siplane 2014: 51).

2002. aastal kirjutas kaitseväge peapsühholoog Harri Ints (Psühholoogid... 2002: 7), et psühholoog aitab lahendada organisatsioonipsühholoogilisi probleeme, mis võivad väeosas üles kerkida igapäevase teenistuse käigus. Kuid psühholoog pole mingi imerohi kõikvõimalike hädade vastu: arvamus, et ühe psühholoogi väeosa teenindavasse koosseisu töölevõtuga lahendatakse suitsiidi preventsiiooni probleemid, ajateenijate kohanemiskeskused, on primitiivse meelega rumal sünnitus.

Sõjavägi ei kanna kaotusi mitte ainult sõjaajal lahinguväljal, vaid ka rahuajal, kasarmutes. Arenenud riikide sõjaväes on spetsiaalsed sotsiaaltöo teenistused, kus tegeletakse sõjaväes ette tulevate sotsiaalsete probleemidega. Eesti sõjaväes on kaplaniteenistus ja psühholoogitaustaga inimesi. Seega, on olemas need, kes tegelevad usuliste ja psühholoogiliste probleemidega, kuid puuduvad otseselt sõjaväelaste sotsiaalprobleemide ja toetustega tegelejad. (Veske 2005).

Militaarsotsiaaltöötajate vajadus ilmnes ennekõike pärast Eesti suurenenud panust sõjalistel operatsioonidel ning seal raskete traumade ja hukkunute arvu järsku suurenemist. Hetkel seisneb militaarsotsiaaltöö Eestis põhiliselt juhtumipõhises töös haavatutega.

Militaarsotsiaaltöö keskendub ennekõike sotsiaalprobleemide ennetamisele, vähendamisele või kaotamisele. Esmatähtis on kliendi igakülgse toimetuleku toetamine, kaasates tema lähikonda. Erinevalt tsiviiltööst on militaarsotsiaaltöötajal vähem kliente,

mis annab võimaluse tegeleda kliendi ja tema perega intensiivsemalt, kasutades eelkõige juhtumikorralduse meetodit. (Vilba, Villem 2014: 21)

Militaarsotsiaaltöö ja kaitseväelaste sotsiaalne kaitse põhineb tsiviil- ja militaarsüsteemi heal koostööl. Riigiti on militaarsotsiaaltöötajate töökohustused erinevad. Eestis tulenevad need kaitseväeteenistuse seadusest, ametijuhenditest ja kehtivatest kokkulepetest. Suurt rolli omavad ka rahalised võimalused, rahvusvahelised ministeeriumite koostöökokkulepped ning klientide ja üksuses töötavate inimeste arv. (*Ibid.*: 21).

Militaarsotsiaaltöö alguseks Eestis võib lugeda 01. jaanuari 2008, mil Rahuoperatsioonide Keskuse ülema vahetus alluvuses alustas tööd sotsiaalse ja psühholoogilise toetuse sektsioon.

1.3.5. Kaitseväe tugikeskus

Kaitseväe tugikeskuse loomise eellugu algab 2007. aasta maikuust, kui Rahuoperatsioonide Keskuse (ROK) ülem esitas maaväe ülemale projekti sotsiaalse ja psühholoogilise toetuse sektsiooni loomiseks. Projektis nähti sotsiaalse ja psühholoogilise toetuse sektsiooni töömudelit baseerumas koostöövõrgustiku printsiibil, kus kaasatakse peamiste koostööpartneritena kaitseväe psühholoogid, meditsiinitöötajad, kaplanid ja juristid ning vajadusel projektipõhiliselt vabatahtlike ühendused, ravi- ja riigiasutused. (Ajalugu... 2014)

Tugikeskuse kui ühe allüksuse areng peegeldab endas ehedalt kogu kaitseväe arengut. Kui sajandivahetusel olid psühhologiateenistuse asutamisel tõukeks ajateenijate suitsiidid ja rõhuasetus üksnes kodumaa pinnal toimuva sõjaaegse kaitsetegevuse ettevalmistamisel, siis paar aastat hiljem tõusis esiplaanile sõjapiirkonnas teenivate kaitseväelaste toetamise vajadus, kus Eesti Vabariigi huvisid kaitstakse rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel üle maailma. (Miil 2012: 330-336)

Käesolevaks hetkeks on kaitseväes toimunud mitmeid struktuurimuudatusi ja alates 2012. aastast kannab sotsiaalse ja psühholoogilise toetuse jaoskond nime Kaitseväe tugikeskus, mis asub administratiivselt Kaitseväe logistikakeskuse koosseisus.

Kaitseväe tugikeskuse tunnuseks on spiraal, mis sümboliseerib tagasitulemist ja taastumist, teenistusülesannete täitmisel vigastada saanud kaitseväelaste ellu tagasi suunamist. Tugikeskus on üksus, mis korraldab praegustele ja endistele tegevväelastele ning nende lähedastele vajalikke teenuseid, et tagada nende maksimaalne sotsiaalne, psühholoogiline või meditsiiniline rehabilitatsioon ja heaolu (5 küsimust ja... 2012). Tugikeskuse nägemuse järgi peavad ravi, taastus ja toimetulek käima käsikäes ja teenima ühte eesmärki. Tugikeskuse meeskonnas on esindatud nii sotsiaaltöö, meditsiini kui psühholoogia eriala spetsialistid, kokku kuus inimest.

Tugikeskuse põhiülesanded on (Kaitseväe logistikakeskuse põhimäärus 2012):

- tugikeskuse sihtgruppi kuuluvatele kaitseväelastele – praegustele ja endistele – sotsiaalse ja psühholoogilise toetuse tagamine;
- teenistusülesannete täitmisel vigastada saanud isikule sotsiaalse, psühholoogilise ja meditsiinilise toetuse tagamine, sealhulgas taastusravi ja rehabilitatsiooni korraldamine ning koordineerimine;
- teenistusülesannete täitmisel vigastada saanud isiku, hukkunud kaitsevälase ja keskuse sihtgruppi kuuluva kaitsevälase perekonnaliikmele või lähedasele sotsiaalse ja psühholoogilise toetuse korraldamine ja koordineerimine;
- sotsiaalse ja psühholoogilise toetuse alase väljaõppe läbiviimine
- vajadusel psühholoogilise toetuse tagamine rahvusvahelise sõjalise operatsiooni piirkonnas;
- keskuse sihtgruppi kuuluva isiku usulise vajaduse tagamine ning nõustamine religiooni, moraali ja eetika küsimustes;
- sotsiaalset ja psühholoogilist teenust pakkuvate asutuste ja organisatsioonide ning isikutega koostöö korraldamine.

Teenistusülesannete täitmisel vigastada saamise korral on kõikidele kaitseväelastele tagatud vajalik ravi riigi poolt. Tugikeskus teeb koostööd kaitseväe arstliku komisjoniga ja sotsiaalkindlustusametiga, koordineerib rehabilitatsiooni ja taastusravi teenuseid Eestis ja välisriikides. Koos taastusraviga alustatakse tööalase karjääri planeerimist. Kui tegevväelane ei saa trauma järel enam samasse ametisse tagasi pöörduda, püütakse

rakendada teda muus teenistuses, leida võimalikult laialdasi teenimisvõimalusi Kaitseväes. (Kangro 2012: 4-5)

Tugikeskus koordineerib lähedaste pakkide edastamist missioonipiirkonda ja korraldab suviseid ja talviseid kokkusaamisi raskelt vigastada saanud tegevväelastele ja nende peredele. Samuti ei unusta tugikeskus kunagi ka hukkunud kaitseväelaste lähedasi. Kord aastas korraldatakse tegevväelaste peredele kevadisi kokkusaamisi eesmärgiga pakkuda tuge. (Vilba, Villem 2014: 22)

Tugikeskuse töötulemused on olnud hämmastavad, kuidas nad on suutnud tõsta raskelt invaliidistunud noored inimesed taas jalule, suunanud nad tagasi teenistusse ja süstinud neile optimismi, motiveerinud neid oma elu edasi elama ja leidma uusi väljundeid. (Kangro 2012: 4-5)

Viimastel aastatel on kaitseväelaste sotsiaalse kaitse põhimõtted leidnud Eesti ühiskonnas laiemat arutelu. 20.12.2012 kinnitas Vabariigi Valitsus „Kaitseväe ja Kaitseväe veteranide poliitika”, laiaulatusliku teenuste ja toetuste paketi välismissioonidel teenivate tegevväelaste ja nende pereliikmete, vigastatud võitlejate ja nende pereliikmete ning hukkunute pereliikmete jaoks.

Käesoleva poliitika raames hõlmab mõiste veteran ka rahuajal kaitseväes teenistusülesannete täitmisel tervisekahjustuse saamise tagajärjel püsivalt töövõimetuks tunnistatud kaitseväelasi (sealhulgas ajateenijaid). Veteranide poliitikas on väljatoodud ka tugikeskuse tähendus ja ülesanded, eesmärgina luua Kaitseväe toetusteenuste keskus, mis koordineeriks kaitseringkondade juures töötavate psühholoogide ja sotsiaaltöötajate tööd. Poliitikas on sõnastatud, et lisaks on otstarbekas hakata andma õigusabi, et tagada veteranidele probleemsete juhtumite korral esialgne õigusnõustamine. Tugistruktuuride toimimise ja koordineeritud tervikliku juhtimise parandamiseks on otstarbekas luua sotsiaaltöötaja ametikoht igasse kaitseringkonda ja 1. Jalaväebrigaadi. (Poliitika... 2012)

Kehtiv seadusandlus meie ühiskonnas on väga missioonikeskne ja sihtgrupi sellise jaotuse kohaselt jäävad teenustesaajate seast välja ajateenijad (kui nad ei ole teenistuse käigus püsivalt töövõimetuks tunnistatud). Ajateenistusse astumine ja seal hakkama saamine nõuab noortelt inimestelt kiiret kohanemist harjumatu ning tsiviilkogemusest

oluliselt erineva keskkonnaga. Kuid kriisisituatsioon võib tekkida ka ajateenistusest väljumisel, tavaühiskonda tagasipöördumisel.

Tugikeskuse tegevus ajateenijate suhtes on hetkel õiguslikult reguleerimata. Tugikeskuse klientideks on sattunud ainult need ajateenijad, kes on teenistusülesande täitmisel toimunud trauma tõttu saanud püsiva tervisekahjustuse. Erandjuhtumitel on tegeldud ka riskigrupis olevate ajateenijatega (näiteks enesetapukatsed).

Puudub süsteemne ülevaade ajateenijate vajadustest militaarsotsiaaltöö järele, kas nad üldse vajavad nende 8–11 teenistuskuu vältel täiendavat sotsiaalabi ja -nõustamist oma probleemide lahendamiseks. Ja kui vajavad, kas selleks on vaja kaitseväel täiendavalt palgata sotsiaaltöötajaid või suudetakse militaarsotsiaaltöö teenus ajateenijatele tagada tugikeskuse spetsialistide poolt või oleks otstarbekam suunata ajateenija oma muredega kohaliku omavalitsuse poole. Kuna kaitseväes ei ole võlanõustaja kvalifikatsiooniga isikut, siis võlanõustamise vajadusel on seni ajateenijad suunatud kohaliku omavalitsuse poole.

Käesoleva uurimuse empiirilises osas esitatav analüüs peaks andma ainet eeltoodud küsimustele vastamiseks.

2. UURIMUS SOTSIAALTÖÖTAJA VAJADUSEST KAITSEVÄES AJATEENIJATE PILGU LÄBI

2.1. Uurimuse eesmärk ja uurimusküsimused

Ajateenistus on eluetapp, mis läbitakse kinnises ning kindlate normide ja reeglitega institutsioonis, kus sotsiaalsete riskide tekkimise tõenäosus on suurem kui teistes teenistussuhetes. Ajateenijate sotsiaalsetest probleemidest ja nende vajadustest sotsiaaltöö järele pole veel selget süsteemset arusaama, kuid esilekerkinud probleemid ja lahendamata olukorrad ei kao teenistuse vältel iseenesest.

Uurimustöö eesmärgiks on välja selgitada võimalikult reaalne ja terviklik olukord ajateenijate sotsiaalsetest probleemidest ning kaardistada ja uurida ajateenijate vajadusi sotsiaaltöötaja järele nende enda pilgu läbi.

Tuginedes töö teoreetilises osas antud ülevaatele ning uurimustöö eesmärgile, püstitatakse järgmised uurimisküsimused:

- kuidas suhtuvad ajateenijad ajateenistusse ja kas nad tunnevad muret, mis saab peale ajateenistust;
- kuidas hindavad ajateenijad oma sotsiaalmajanduslikku staatust enne ajateenistust ja ajateenistuse perioodi vältel;
- missugused sotsiaalprobleemid võivad esile kerkida ajateenistuse perioodi vältel;
- kas ajateenistuse perioodil vajavad ajateenijad oma probleemide lahendamiseks nõustamist.

Vastatud küsimuste põhjal on võimalik kaardistada ajateenijate sotsiaalseid probleeme ja välja selgitada ajateenijate vajadus sotsiaaltöötaja järele ajateenistusperioodil.

Mõeldes eelpool mainitud teemadele, püstitas töö autor enne küsitluse läbiviimist alljärgnevad hüpoteesid:

- ajateenijatel on vähe ülalpeetavate ja lähedastega seotud kohustusi;
- varalis-rahalistest kohustustest domineerib ajateenijate seas sms-laen;
- raskuste ja probleemide tekkimisel eelistavad ajateenijad pöörduda eelkõige meditsiinilise personali poole;
- ajateenijad ei ole teadlikud sotsiaaltööst ja sotsiaaltöötaja rollist.

Küsitluse analüüsist selgub, kas hüpoteesid pidasid paika või said hüpoteesid ajateenijate vastuste põhjal ümber lükatud.

2.2. Uurimuse metoodika ja läbiviimine

Uurimuse läbiviimiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit ja andmed koguti ankeetküsitlusega (vt lisa 1, 2), mille koostajaks oli küsitluse läbiviija. Kvantitatiivne uurimismeetod on meetod, mille tulemusi väljendatakse arvandmetes. Kvantitatiivseid uurimismeetodeid kasutatakse sageli loodus- ja täppisteadustes, kuid ka humanitaar- ja sotsiaalteadustes. (Kvantitatiivse ... 2014)

Kvantitatiivse uuringu meetod on efektiivseim ning usaldusväärseim, viies läbi suure valimi hulgaga uuringut. Lisaks statistiliste seoste esitamisvõimalusele pakub kvantitatiivne meetod anonüümset vastamist. Lõputöös analüüsitakse küsitlusega kogutud andmeid vastavalt töö ülesande püstitusele – uurimustöö eesmärgist ja uurimisküsimustest lähtuvalt.

Küsitlus viidi läbi 2014. aasta märtsis-aprillis. Valim koosnes 220 ajateenijast, nendest 158 Kaitseväge logistikapataljonist ja 62 mereväebaasist. Tulemuste saamiseks kasutati „paber-pliiats” vastamise varianti. Valim moodustus nii eesti, vene kui ka muu rahvuse esindajatest.

Kuigi uuringus osalemine ja küsimustikule vastamine oli vabatahtlik, väärrib eriti tunnustust tulem, et täidetud ankeedid tagastati töö autorile 100%-lt.

Logistikapataljonis edastati paber kandjal küsimustikud kompaniülemate kätte, kes jaotasid need ajateenijatele ja peale täitmist tagastasid täidetud ankeedid töö autorile.

Mereväebaasis täitsid uurimuses osalejad paber kandjal küsimustiku uurimuse läbiviija juuresolekul. Vastajad paigutati klassiruumi, kus toimus lühike sissejuhatus ja selgitus töö autori poolt nii eesti kui vene keeles. Vastamine võttis aega 20-25 minutit, ajapiirangut ei olnud, kes sai valmis, lahkus iseseisvalt klassist.

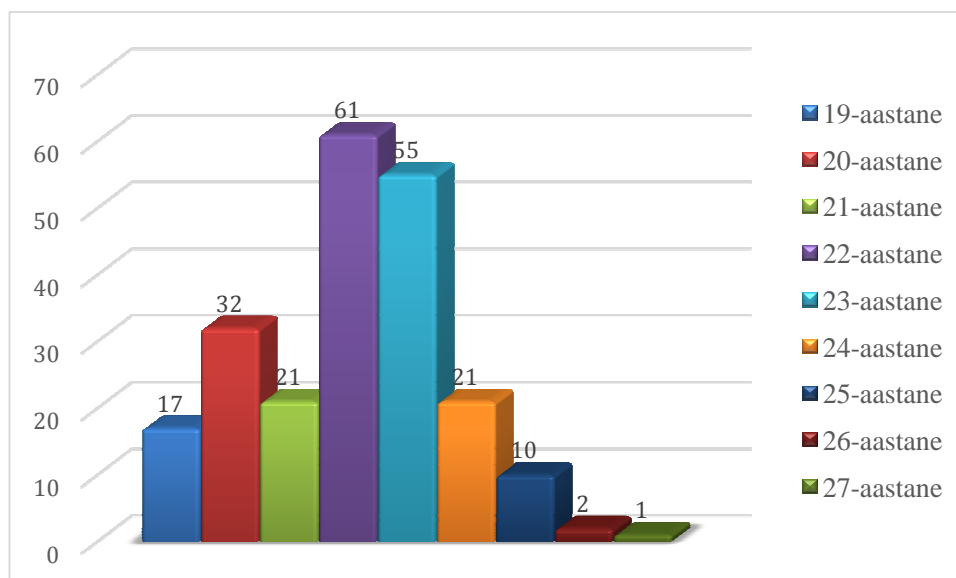
Ankeet koosneb üldandmetest, mis annavad ülevaate valimi sotsiaal-demograafilisest profiilist, ning 16 küsimusest, milles analüüsitakse ajateenijate sotsiaalmajanduslikku olukorda enne ajateenistust ja ajateenistuse vältel, ajateenijate sotsiaalprobleeme ning ajateenijate nägemust sotsiaaltöötaja vajadusest ajateenistuses. Vastamise ja hinnangute andmise lihtsustamiseks kasutati valikvastustega küsimusi, kus võis ära märkida ka rohkem kui ühe vastuse.

Uurimuse empiirilised andmed on esitatud uurimustöös arvudena, protsentidena ja joonistena ning need on töö autori poolt interpreteeritud. Andmed süstematiseeriti ja analüüsiti andmetöötlusprogrammi Microsoft Excel abil. Analüüsi osas on avatud küsimuste vastused ja lisaks ajateenijate kommentaarid välja toodud kursiivkirjas ning esitatud vahelduvalt autori poolsete tõlgendustega.

2.3. Valimi kirjeldus

Järgnevas peatükis kirjeldatakse valimi sotsiaaldemograafilisi andmeid (vanus, rahvus, perekonnaseis, laste olemasolu, haridustase ja sotsiaalne staatus enne ajateenistust).

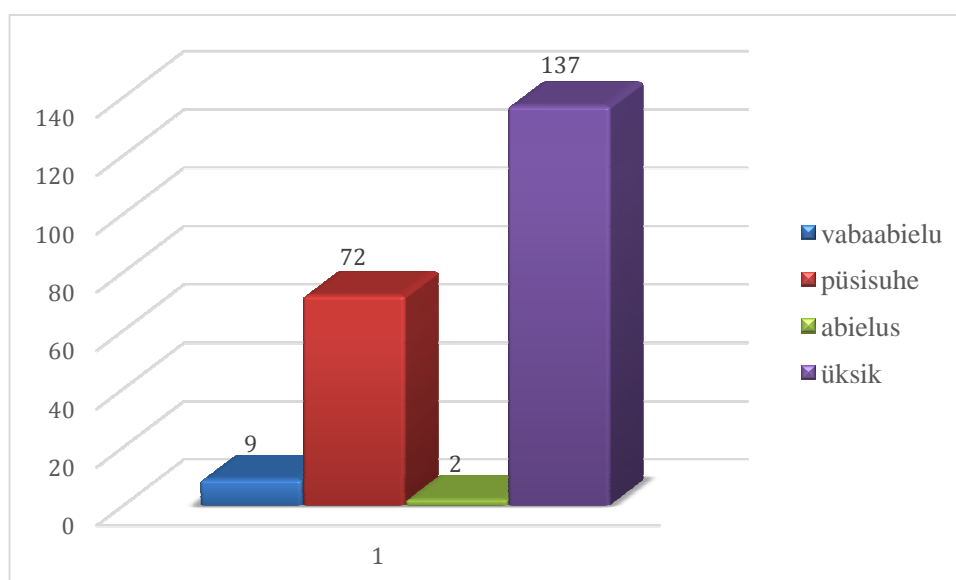
Valim koosneb 220 kaitseväge ajateenijast. Vanuseliselt jagunevad respondendid vastavalt joonisel 2 toodud jaotusele. Kõige noorema vastajate grupi moodustavad 19-aastased, kokku 17 ajateenijat, ja kõige vanem vastaja on 27-aastane. Suurima rühma moodustavad 22-aastased (28%) ehk kokku 61 ajateenijat (vt joonis 2). Vastanute keskmine vanus on 22,0 aastat ehk nooremate osakaal on suurem. Küsitluse tulemustest selgub, et vene rahvusest ajateenijad on keskmiselt ühe aasta võrra vanemad kui eestlased.

Joonis 2. Respondentide vanuseline jaotus (autori koostatud).

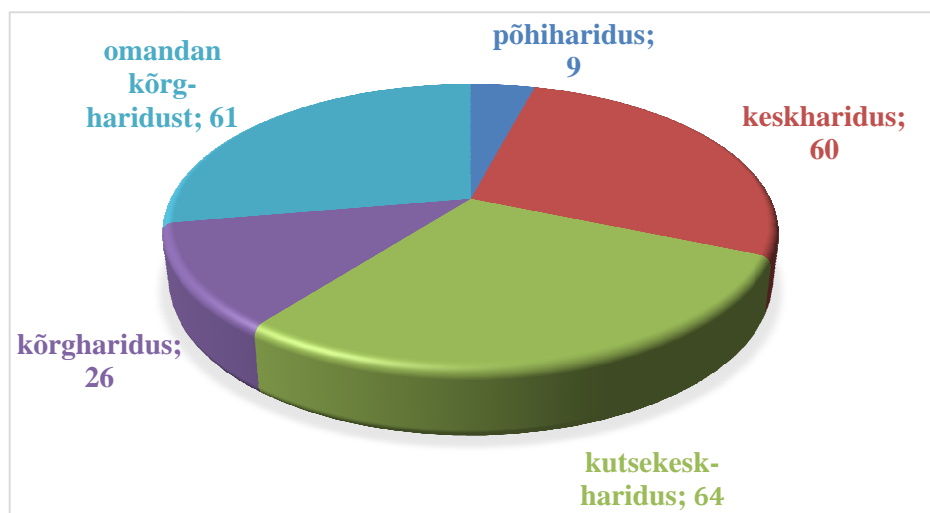
Rahvuselt on valdav osa ajateenijaid - 193 noormeest - eestlased, 24 on vene rahvusest ja 3 ajateenijat muu rahvuse esindajad.

Perekonnaseisult on vallalisi 137 ajateenijat (62%), 72 (33%) on püsisuhtes, 9 ajateenijat (4%) elab vabaabielu ja 2 on abielus (vt joonis 3). 220 ajateenijast on lapsi väga vähestel, vaid 6 küsitletul on üks laps ja kaks ajateenijat on peatselt isaks saamas.

Joonis 3. Respondentide perekonnaseis (autori koostatud).

Respondentide haridustase on hea ning põhihariduse osakaal väga väike, ainult 9 ajateenijal (4%). Kõrgharidus on omandatud 26 ajateenijal (12%) ja 61-l (28%) on kõrghariduse omandamine ajateenistuse tõttu hetkel katkenud. (vt joonis 4) Kõige ühtlasem ja kõrgem on haridustase 23-aastaste ajateenijate seas. Peaaegu 50% antud vanusegrupist omab kõrgharidust ja 50% on kõrgharidus omandamisel (jätkavad õpinguid peale ajateenistust).

Joonis 4. Ajateenijate haridustasemete jagunemine (autori koostatud).

Sotsiaalse staatuse küsimusest selgub, et enne ajateenistust töötas 42% ehk 94 noormeest. Samal ajal õppis ja töötas 14% ehk 32 noormeest. Õpingud, hariduse omandamine oli pooleli 32% ehk 71 vastanul ja enne ajateenistust oli töötuid 9% ehk 21 noormeest.

2.4. Uurimustulemuste analüüs

Järgnevalt analüüsitakse ajateenijate endi poolt antud hinnanguid kaitseväes kui ühes totaalse institutsiooni vormis läbitava ajateenistuse kohta, nende emotsionaalset ja majanduslikku toimetulekut, ajateenijate sotsiaalprobleeme ja seda, kas nad vajavad täiendavat sotsiaalnõustamist oma probleemide lahendamiseks. Lisaks analüüsitakse ajateenijate teadlikkust sotsiaaltööst ja kas kaitseväl on vaja juurde palgata sotsiaaltöötajaid ajateenijate jaoks.

Saadud uurimustulemused on analüüsimiseks jaotatud 5 alapeatükki vastavalt püstitatud uurimusküsimustele. Andmete paremaks analüüsimiseks on välja toodud ka küsimustikust ajateenijate tsitaate ja lisakommentaare. Järgnevatel lehekülgedel antakse ülevaade tulemustest, tehakse järeldusi ja ettepanekuid.

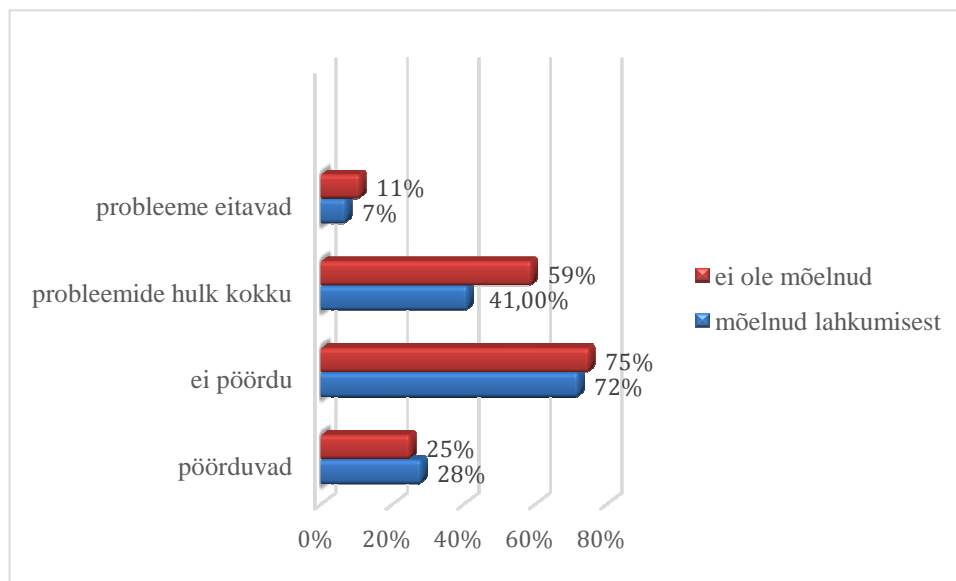
2.4.1. Ajateenistusega seotud hoiakud

Ajateenistusse astudes eraldatakse noored mehed tavamaailmast ja nad siirduvad uude eluetappi. Gennepi (1960) siirderiituse teooria kohaselt muutub inimese sotsiaalne asend läbi siirdumiste, ta loobub endisest ja kohaneb teisega, siirdudes ühest staatusest teise.

Ajateenistus on kohustuslik ja seetõttu ei ole enamikule ajateenijatest meelepärane tegevus. Võõrasse keskkonda siirdumine ja sundreeglite järgimine seavad surve alla kognitiivsed mehhanismid. (Tihaste 2005: 7)

Respondendid vastasid küsimusele, *kas kaitseväeteenistuse läbimine annab täiendavaid võimalusi tulevikuks*, peamiselt jaatavalt (155 ajateenijat ehk 70%). Ajateenistuse poolt pakutud uutesse võimalustesse uskusid enim 20-aastased ajateenijad, 23-aastaste seas olid pooled väitega nõus, pooled mitte. Kogu valimi hulgast oli 65 ajateenijat (30%) arvamusel, et kaitseväeteenistuse läbimine ei anna tulevikus täiendavaid võimalusi.

Kuigi viimaste aastatega on kasvanud noorte positiivne suhtumine ja hoiak ajateenistusse, selgus läbiviidud küsitluse põhjal, et omavoliliselt väeosast lahkumine oli tulnud mõttesse 85 ajateenijal (39%). Kõige rohkem oli omavoliliselt väeosast lahkumisele mõelnud 19-aastased ajateenijad, oluliselt vähem 23- aastased, 24-aastastest ainult kolm ajateenijat. Omavoliliselt lahkumisele ei olnud mõelnud 135 ajateenijat (61%).

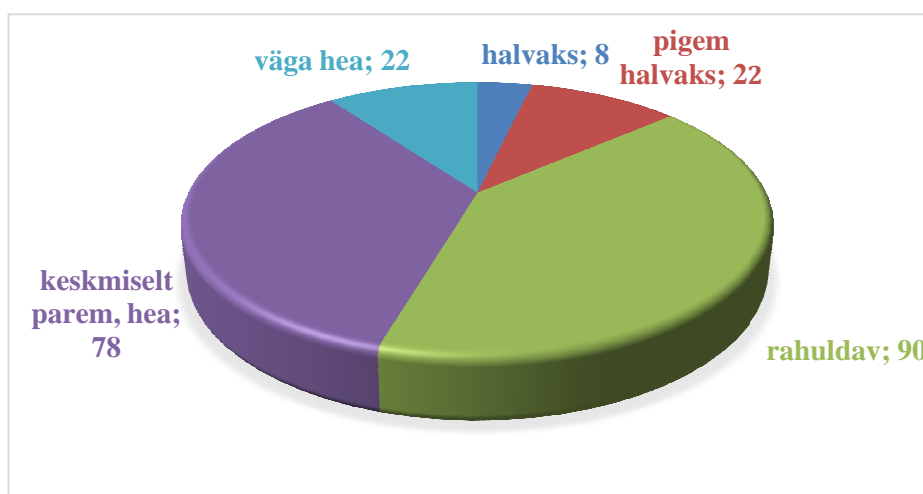
Joonis 5. Ajateenistusest omavoliliselt lahkumisele mõelnute ja mittemõelnute hoiakud ja probleemide kogusumma (autori koostatud).

Võrreldes omavoliliselt ajateenistusest lahkumisele mõelnud ja mittemõelnud ajateenijate vastuseid küsimusele, et kas nad võimalusel pöörduksid sotsiaaltöötaja poole (vt joonis 5), selgus, et tulem oli protsentuaalselt sarnane. Samuti oli sarnane mõlema grupi ajateenijate arv, kes eitasid probleemide olemasolu. Märkimist väärib, et probleemide koguarvust langes suurem protsent nendele ajateenijatele, kes ei olnud mõelnud ajateenistusest omavoliliselt lahkuda.

Küsimusele, *kas tunnete muret, mis saab teie elust edasi peale ajateenistust*, vastasid valimist 119 ajateenijat ehk 54% eitavalt. Oma tuleviku pärast nad endi sõnul ei muretsenud. Oma edasise elu pärast peale ajateenistusperioodi lõppu tundis muret 101 ajateenijat ehk 46%. Muretejate protsent oli suurem 19-aastaste seas ja väiksem 22-aastaste ja vanemate vanusegrupis. Vastustest järeldus, et vanematel ajateenijatel oli kindlustunne suurem, põhjuseks saab pidada hariduse omamist ja töökohtade olemasolu.

2.4.2. Ajateenijate hinnang oma sotsiaalmajanduslikule staatusele enne ajateenistust ja ajateenistuse perioodi vältel

Oma materiaalsel toimetulekul enne ajateenistust hindasid respondendid valdavalt rahuldavaks (41%) või keskmiselt paremaks, heaks (35%). Kokku hinnati oma toimetulekut väga heaks 22 ajateenija poolt (10%). (vt joonis 6) Suurim oli rahulolu (30%) 25-aastaste ajateenijate hulgas.

Joonis 6. Ajateenijate materiaalne toimetulek enne ajateenistust (autori koostatud).

Lähedaste majandusliku olukorra muutuste kohta vastab 137 ajateenijat (62%), et olles ajateenistuses ja viibides kodust eemal, ei ole nende lähedaste majanduslik olukord sellevõrra muutunud ega kannatanud.

A 9/19a: „Võib-olla ainult mõningal määral, kuna olen pidanud sageli laenu küsima või vanemad on mind ise rahaliselt toetanud.“

A130/22a: „Midagi ei ole muutunud, kuid toetus on siiski väike ja vanemad aitavad suht palju.“

Paremaks on majanduslik olukord muutunud 19 ajateenija (9%) lähedastel. Paremaks muutumiste selgitusena on välja toodud mõtteviisi muutust ja igapäevakulutuste vähenemist.

A15/19a: „Ajateenistuse perioodil kulub vähem raha toidule ja kommunaalmaksetele.“

A93/22a: „Ajateenistuses oli võimalus saada C-kategooria juhiload. Muutunud on mõtteviis ja lähedastega suhted.“

A179/23a: „Elukaaslane on saanud mitmeid stipendiume ja olukord on muutunud paremaks.“

A207/24a: „Vanematel ei ole vaja minu peale raha kulutada.“

Küsitlusest selgus, et 64 ajateenija (29%) lähedaste majanduslik olukord oli aga muutunud halvemaks ja seda vastusevarianti oli ka ajateenijate poolt enim lisakommentaaridega täiendatud. Majandusliku olukorra halvemaks muutumise peamiste põhjustena oli välja toodud väikest sõduritoetust ja probleeme eluasemekulude tasumisega. (vt joonis 7)

A5/19a: „Sissetulekud on jäänud väiksemaks. Elukaaslane on sunnitud raha kokku hoidma, et toime tulla.“

A18/19a: „Olukord muutunud halvemaks, kuna enne toetasin rahaliselt oma perekonda.“

A47/20a: „Kuna sissetulekut ei ole, siis aegajalt tuleb raha küsida vanematelt.“

A62/21a: „Mingil määral halvemaks, kuna olen kaitseväes ja ei tee tööd, üks raha teenija on peres hetkel vähem.“

A73/22a: „Sõduritoetus on väga väike ja elukaaslane peab üksi korteriüüri maksma.“

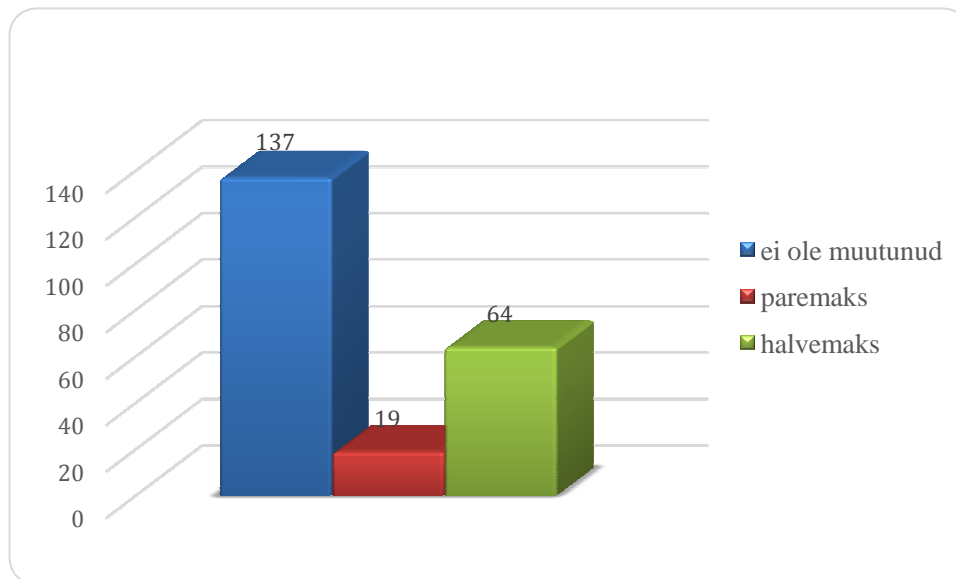
A95/22a: „Sissetulekud on vähenenud, kuid korteri eest on vaja endiselt maksta.“

A135/23a: „Vanemad ja sugulased peavad üksteist aitama, kuna mind ei ole abistamas. Minu toetus lähedaste jaoks on majanduslikult väga oluline.“

A140/23a: „Tähtsate majanduslike otsuste tegemisel on üks nõuandja puudu.“

A183/23a: „Sõduritoetus on naeruväärselt väike, vanemad on sunnitud mind finantsiliselt toetama ja sellega on nende endi majanduslik olukord halvenenud.“

A209/25a: „Naisel on oma palgaga üksi korteris raske hakkama saada.“

Joonis 7. Lähedaste majanduslik olukord (autori koostatud).

Kokkuvõetult võib öelda, et lähedaste majandusliku olukorra muutuste kohta vastas 62% küsitletutest, et teenistusperioodi vältel ei ole nende lähedaste majanduslik olukord muutunud. Paremusse poole hindasid olukorra muutust 9% ajateenijatest. 29% ajateenijate lähedastest oli aga majanduslikus olukorras toimunud muutus halvenemise suunas, eriti nendes peredes, kus noortel meestel lasus ülalpidamiskohustus oma lähedaste ees.

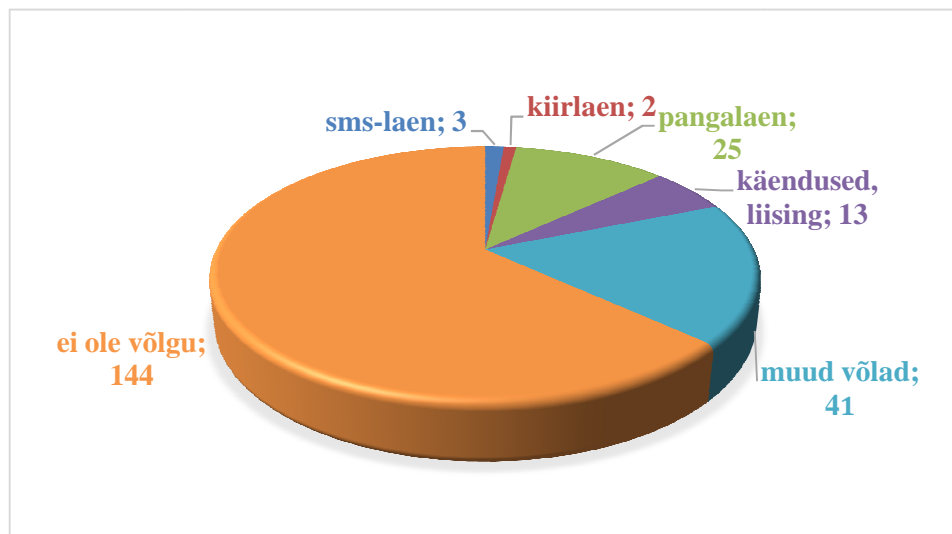
Ülalpeetavate osakaal oli suurem 22–23aastaste ajateenijate hulgas, piirdudes eelkõige nende vanematega. Ülalpeetavaid ei olnud kõige noorematel, 19-aastastel ajateenijatel. Kõigi küsitletute hulgast oli ülalpeetavaid vanemaid 39 ajateenijal (18%) ja muid sugulasi 10 ajateenijal (4%). Abi vajavaid lähedasi ei olnud 171 ajateenijal (78%).

Küsitluses osalenud 220 ajateenijast oli laste ülalpidamise vastutus vähestel, ainult kaheksa lapse toimetulek sõltus kaitseväeteenistuses viibijast. Valimi sotsiaaldemograafiliste andmete koondis tuli küsitluses osalejatel laste arvaks kuus. Kaks ajateenijat on aga peatselt isaks saamas ja sellega on noored mehed võtnud endale juba eelseisva kohustuse laste ülalpidamise eest. Antud küsimuses oli üks ajateenija

(23-aastane) lisanud täiendava omapoolse vastusevariandi, et temal lasub ülalpidamiskohustus oma õe ees.

Kuigi ajateenijatele makstakse igakuist toetust alates päevast, mil ta saabub ajateenistuskohhta, et pruugi ettenähtud toetus katta igakuist saamatajäävat sissetulekut. Noortel meestel võib osutada probleemiks rahaliste kohustuste täitmine ja oht sattuda krediitdivõlglaste nimekirja. Probleemid võimenduvad, kui ajateenija on oma pere ainukene elatise teenija ning teenistusse astumine võib ohtu seada tema perekonna igapäevase toimetuleku.

Küsimusele, *missuguseid varalis-rahalisi kohustusi te omate*, vastas 144 ajateenijat (65%), et neil ei ole varalis-rahalisi kohustusi ega võlgu. Muud võlad olid 41 ajateenijal (19%) ja pangalaen 25 noormehel (11%), eelkõige oli pangalaenu all märgitud eluasemelaenu. Kiirlaen oli kahel ja sms-laen kolmel ajateenijal. (vt joonis 8)

Joonis 8. Ajateenijate varalis-rahalsed kohustused (autori koostatud).

Andmetest selgus, et viiel respondendil oli mitu varalis-rahalist kohustust ehk mitut liiki laene. Üks ajateenija omas nii sms-laenu, kiirlaenu, liisingut kui muid võlgu.

Küsitlus ei olnud suunatud konkreetse ajahetke fikseerimisele ja tuvastamisele, kas laenu ja võlad olid juba enne ajateenistust või oli probleemsituatsioon tekkinud ning võimendunud ajateenistuse jooksul. Kaitseministeeriumi andmetel astub igal aastal aega teenima hinnanguliselt 100 kuni 120 ajateenijat, kellel on kehtiv eluasemelaenu leping.

Hetkel ei ole kaitseväes võlanõustaja kvalifikatsiooniga spetsialisti ja võlanõustamise vajadusel on ajateenijad suunatud kohaliku omavalitsuse poole.

Kohustuslik ajateenistus võib küll pakkuda võimalusi uuteks saavutusteks, kuid samas võib armeeteenistus katkestada senise elukäigu trajektoori ja põhjustada probleeme edasises tööhõives. Ajateenistusse astudes on oluline teada, et ajateenistuse ajaks säilib ajateenijale tema töö- või teenistuskohat. Siirderiituse teooriast (Gennep 1960) tulenevalt on ajateenistus protsess, mille käigus omandatakse teatud uus staatus ja võetakse omaks kaitseväes kehtestatud normid ja reeglid. Küsitluses osalenud respondentidest ootas kindel töökoht peale ajateenistuse lõppemist 91 ajateenijat (41%), töökohta ei olnud 129 noormehel (59%).

Kuna ajateenijate hulgas oli üle 62% vallalisi, siis on mõisteta, et peale teenistuse läbimist asub vanematekodusse tagasi elama 113 ajateenijat (51%). Iseseisvalt jätkab elamist 107 respondenti (49%).

Kindlustunne tuleviku suhtes jagunes vastajate seas peaaegu võrdselt. Kindel tulevikunägemus ja turvatunne oli 109 ajateenijal. Peale ajateenistuse lõppemist puudus kindlustunne tuleviku suhtes 111 ajateenijal. Kõige kindlamini tundsid end 24-aastased noormehed, kõige ebakindlamalt aga 21-, 22- ja 23-aastased ajateenijad. Goffmani (1961) totaalse institutsiooni teooria järgi võivad noored mehed kaitseväes kui ühes totaalses institutsioonis veedetud aega pidada mahavisatud ajaks (Goffman 1961:67). Teenistuse lõppedes, pöördudes tagasi tsiviilmaailma, võivad võimenduda uued sotsiaalsed probleemid oma toimetuleku võimalustega seoses.

2.4.3. Sotsiaalprobleemid ajateenistuses

Küsimusele, *kui Te vajate toetust ja nõu, siis missugused on teie jaoks kõige keerulisemad probleemid*, oli 24% vastanutest märkinud suurimaks probleemiks majanduslikku olukorda. Ajateenistuses viibimine võib põhjustada noortel sissetulekute vähenemist või katkemist ja seada ohtu tema perekonna või lähedaste igapäevase toimetuleku. Sotsiaalprobleemide ennetamiseks on siinkohal väga tähtis nii noorte teenistuseelne nõustamine kui õigeaegne teenuste pakkumine teenistuse ajal ja järel.

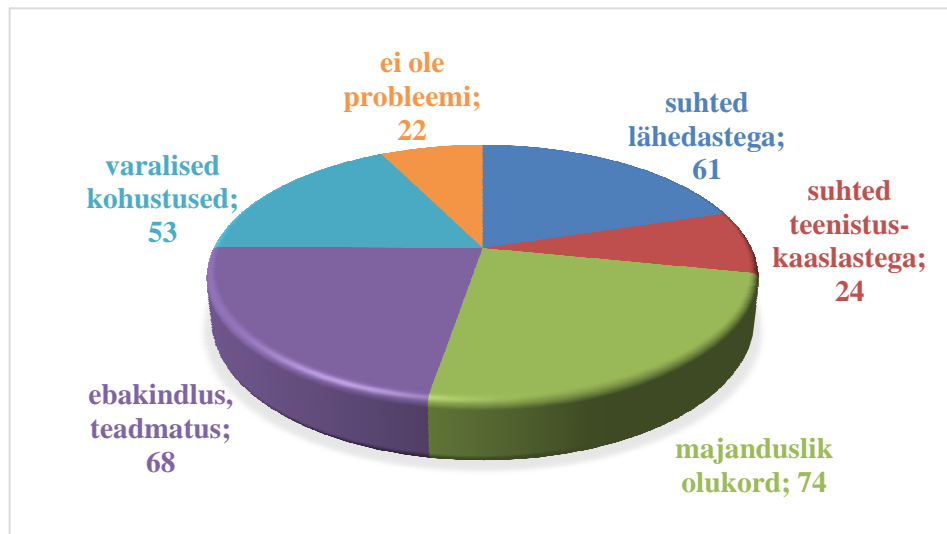
Ebakindlus ja teadmatus võib põhjustada kriisisituatsioone ja tekitada probleeme 23% ajateenijatest. Teadmatus tuleviku suhtes, näiteks ajateenistusest väljudes, puudutab seda, kas suudetakse jätkata pooleliolevaid õpinguid, kindlustada oma perele vajalik sissetulek. Kuigi ajateenistusse astudes on ajateenijale tagatud riigipoolsed garantiid, et säilib nii töö- kui õppekoht ning õppelaenu tagasimaksmise tähtaja kulgemine ja intressi arvutamine peatub laenusaaaja ajateenistuses viibimise jooksul, tekitab see siiski noortes meestes ebakindlust ja teadmatust tuleviku suhtes.

20% ajateenijatest pidas probleemiks suhteid lähedastega. Ajateenistuse perioodil on noored äralõigatud oma tavapärasest turvalisest keskkonnast ja toetavast sotsiaalsest võrgustikust.

Varaliste kohustuste täitmisel näevad probleemi 18% respondentidest. Nagu selgus küsimusest, *missuguseid varalis-rahalisi kohustusi te omate*, oli noortel mitmeid laenukohustusi, näiteks eluasemelaen. Viiel respondendil oli mitu rahalis-varalist kohustust.

Suhteid teenistuskaaslastega näevad probleemina 8% ajateenijatest, eelkõige just mitte-eestlastest noormehed. Võib-olla oli põhjuseks nende arvuline vähemus ning sellest tulenevad grupiga kohanemise raskused. Kollektiivsuse tunnet ja suhteid teenistuskaaslastega pidasid nad väga oluliseks, samuti lootsid mitte-eestlased ajateenistuse perioodi vältel ka parandada oma eesti keele oskust. Triandis (1995) on tõlgendanud kollektivismi kui jagatud hoiakuid, uskumusi, norme, enese määratluse viise, mis on koondatud ühte teemasse (kollektiivi), kus suheldakse sarnases keeles, elatakse samas ajastus ja regioonis (Triandis... 1995).

Probleemide olemasolu eitab 7% ajateenijatest. (vt joonis 9) Üks ajateenija oli lisanud täiendava vastusena probleemiks tervise.

Joonis 9. Ajateenijate probleemid (autori koostatud).

Kõige rohkem valmistas ajateenijatele probleeme majanduslik olukord, seda oli välja toonud 74 küsitletut ehk 34%. Neist vaid 16 pidas oma majanduslikku olukorda halvaks või pigem halvaks ka enne ajateenistust, seega oli 58 küsitletul 74-st ajateenistus mõjutanud majanduslikku olukorda halvemuse suunas.

74-st (34%) majanduslikke probleeme kurtnud noormehest oli ülalpeetavaid vaid 16-l, samas kui kõikidel uuringus osalenutel oli ülalpeetavaid kokku 49-l. Seega 33 ajateenijal ei too ajateenistus kaasa ülalpeetavate majandusliku olukorra halvenemist. Lähedaste olukorra halvenemist oli märkinud 74 ajateenijast vaid 33.

Järgmine suurem probleemide allikas oli ebakindlus, teadmatus, selle oli välja toonud 68 vastajat, ehk 31%. Neist 68 noormehest oli küsimusele, *kas te tunnete muret, mis saab teie elust edasi peale ajateenistust*, jaatavalt vastanud 50.

Valimist kokku 56 ajateenijat ehk 25% oli ära märkinud rohkem kui ühe probleemi, nendest 36 ajateenijal oli üheaegselt 2 probleemi. Valimist 13 ajateenijal oli korraga kolm probleemi. Kolme probleemi koosilmnemisel olid ajateenijad enim märkinud majanduslikku olukorda, teisenä suhteid lähedastega ja varalis-rahalisi kohustusi.

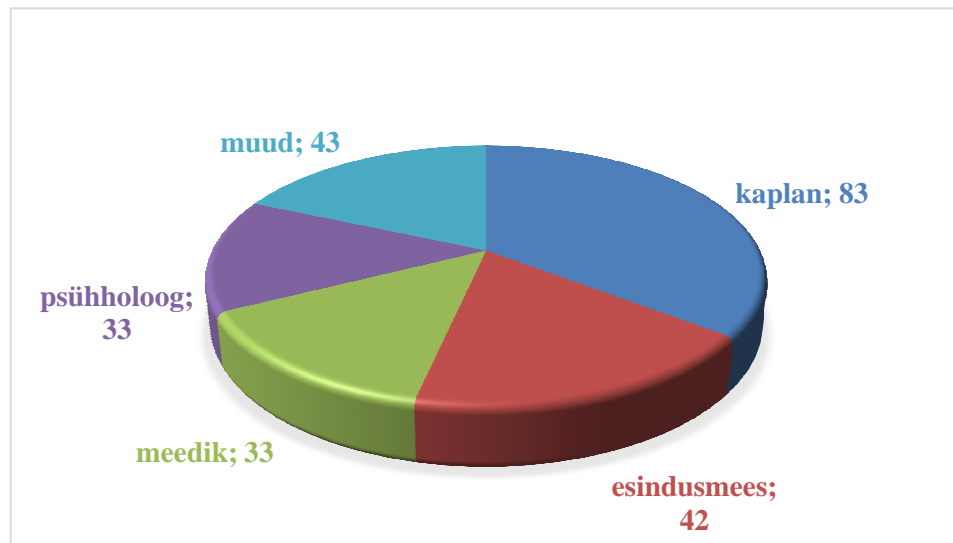
Viiel korral oli ära märgitud nelja probleemi kooslust. Kõik viis ajateenijat olid vastanud, et peavad keerulisimaks probleemiks majanduslikku olukorda, neljal korral oli mainitud suhteid lähedastega ning samuti ebakindlust ja teadmatust tuleviku suhtes. Järgnesid suhted teenistuskaaslastega ning varalis-rahalised kohustused.

Ajateenijate probleemide all oli aga kaks respondenti ära märkinud kõik vastuse variandid, viie probleemi olemasolu. Rahvuselt oli tegu eestlastega, vanuses 21 ja 23 eluaastat ning perekonnaseisult vallaliste noormeestega, kes ei omanud kohustusi ülalpeetavate ees. Ühel noormeestest oli tulnud mõttesse lahkuda omavoliliselt väeosast ning mõlemad ajateenijad tundsid muret oma tuleviku üle peale ajateenistust. Oma materiaalsel toimetulekul enne ajateenistust hindas üks respondent keskmiselt paremaks ja teine pigem halvaks. Varalis-rahaliste kohustuste küsimuse all oli üks nendest vastanud, et tal ei ole kohustusi ja teine vastanu oli ära märkinud muud võimal. Kaitseväge sotsiaaltöötaja poole pöörduks mainitud kahest respondentist üks noormees. Mõlemad ajateenijad olid avaldanud arvamust, et ajateenijate toetus võiks olla suurem.

Ühelt poolt võib kõikide probleemide äramärkimine viidata kergekäelisele suhtumisele ankeetküsitlusesse, teisest küljest võib see olla märk ka inimese tõsisematest probleemidest (kestev masendus).

2.4.4. Ajateenijate teadlikkus ja suhtumine sotsiaaltöösse ja vajadus nõustamise järele

Küsimusele, *kui teil on või tekivad raskused, probleemid, kelle poole eelistate pöörduda abi saamiseks*, vastas 37% ajateenijatest, et nad eelistavad pöörduda kaplani poole. Töö autori jaoks oli üllatav tulemus ajateenijate esindusmehe poole pöördujatest. Kokku 19% ajateenijaid eelistas probleemide ja raskuste puhul pöörduda just ajateenijate esindusmehe poole. Psühholoogi ja meediku abi ning nõustamist pidas vajalikuks võrdselt 15% valimist. (vt joonis 10)

Joonis 10. Ajateenijate eelistused probleemide ja raskute puhul abi saamiseks (autori koostatud).

Vastusevariandi „muud” all oli vastanuid 20% ja täiendavate märkustena oli 18 ajateenijat vastanud, et nad ei pöördu kellegi poole ja saavad ise hakkama; 10 korral eelistasid ajateenijad pöörduda lähedaste ja kaassõdurite poole; kolmel korral sõprade poole; kaks ajateenijat oli vastanud, et neil pole probleeme olnud ja kui on, siis tuleb neid osata ise lahendada; samas lisas üks vastanutest, et probleemide ilmnemisel tõmbub ta endasse. Üks ajateenija kirjutas, et kui on raskused ja probleemid, siis pöördub ta eelkõige oma ema poole.

Respondentidest 9% valisid mitu vastusevarianti: neljal korral eelistati pöörduda kaplani ja psühholoogi poole; kahel korral ajateenijate esindusmehe ja meediku poole; ühel korral ajateenijate esindusmehe ja psühholoogi poole ning meediku ja psühholoogi poole ning üks ajateenija märkis, et probleemide ilmnemisel pöörduks ta nii kaplani, ajateenijate esindusmehe, meediku kui psühholoogi poole.

Eeltoodust lähtuvalt saab öelda, et valdavalt eelistasid ajateenijad pöörduda oma väeosa kaplani poole. Hea on tõdeda, et noored mehed ei pelga ka psühholoogi poole pöörduda, ennetamaks või vältimaks kriisisituatsioonide tekkimist. 18 ajateenija (8%) vastusest, et nad ei pöördu kellegi poole ja püüavad ise hakkama saada ning lisaks ühest vastanust,

kes eelistab tõmbuda endasse, saab aga järeldada, et eestlastel ei ole veel erilist kommet või kogemust teistele inimestele oma muret kurta.

Sotsiaaltöötaja vajadust kaitseväs hindas oluliseks ja ajateenistuse perioodil pöörduks kaitseväe sotsiaaltöötaja poole 58 ajateenijat ehk 26%. 161 ajateenijat (73%) oli vastanud eitavalt ning üks ajateenija oli jätnud valiku tegemata, kuid kirjutanud lisakommentaari:

A78/22: „*Kes on kaitseväe sotsiaaltöötaja?*“

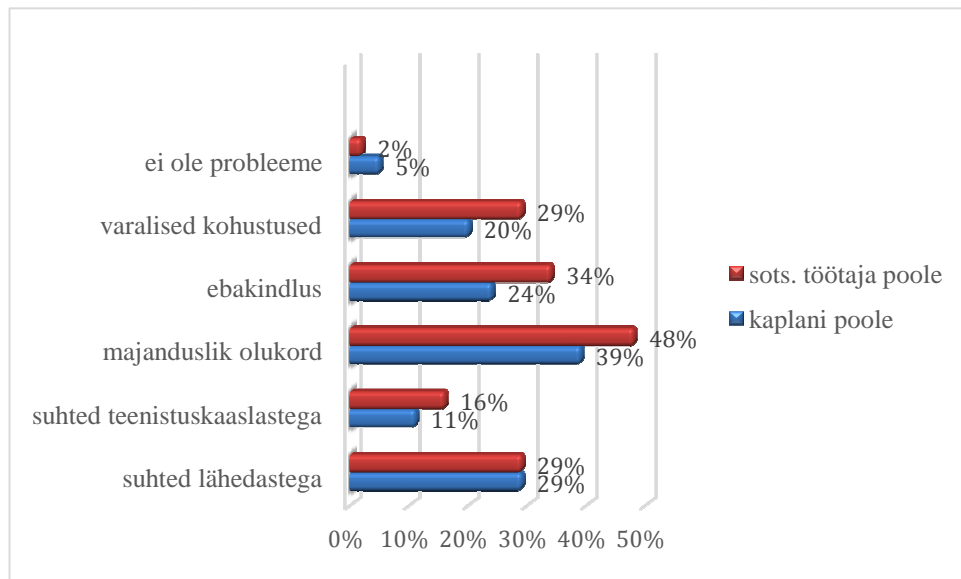
Respondendi kommentaar paneb küsima, kas ajateenistusse astudes tehakse noortele meestele piisavalt vajalikku teavitustööd neile abi saamiseks suunatud sotsiaalvõrgustiku kohta. Noortel ajateenijatel on veel ebaselge sotsiaaltöö olemus ja sotsiaaltöötaja funktsioon. Küsimuse esitamine on põhjendatud, sest kaitseväs on küll inimesed, kes tegelevad ajateenijate usuliste ja psühholoogiliste probleemidega, kuid sotsiaaltöö valdkond, mis keskenduks otseselt ajateenijate sotsiaalprobleemide ennetamisele, vähendamisele ja kaotamisele, on hetkel veel reguleerimata.

Üks ajateenija oli lisanud resoluuksi kommentaari: „*Mitte mingil juhul ei pöörduks kaitseväe sotsiaaltöötaja poole*“, A60/21a.

A74/22a: „*Ei oska öelda, kas pöörduks sotsiaaltöötaja poole, pole selliseid probleeme olnud.*“

Küsimustikus esitatud küsimusele, *kui teil tekivad raskused, probleemid, kelle poole eelistate pöörduda abi saamiseks*, ei olnud vastuse variantides välja pakutud sotsiaaltöötajat, seda põhjendusega, et sotsiaaltöö on ajateenijate suunas siiani reguleerimata.

Töö autor on siinkohal proovinud küsimustiku põhjal selgunud vastustest koostada võrdlusanalüüsi ajateenijate eelistustest probleemide korral, kui vastuse variantideks oleks välja toodud valikud kaplan või sotsiaaltöötaja. (vt joonis 11)

Joonis 11. Probleemsituatsioonide tekkimisel ajateenijate eelistused abisaamisele kaplani ja sotsiaaltöötaja valiku puhul (autori koostatud).

Lähtudes ajateenijate poolt täidetud küsimustike tagasisidest, selgus, et probleemide ilmnmisel eelistasid ajateenijad pöörduda eelkõige kaplani poole (83 ajateenijat ehk 38%). Võimalusel sotsiaaltöötaja poole pöörduks 58 vastanut ehk 26%, mis oleks kaplani järel teine eelistus. Tähelepanu väärib aga fakt, et nendel 58 ajateenijal, kes eelistaksid sotsiaaltöötaja olemasolul pöörduda just sotsiaaltöötaja poole, oli protsentuaalselt rohkem probleeme. Samas oli mõlemas grupis kõik probleemid esindatud ja küsimustik ei olnud koostatud mainitud kahe valiku eelistuste põhjal.

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja poole oli enne ajateenistust pöördunud 13 respondenti (6%). 207 noormeest ehk 94% ei olnud kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja abi vajanud. Tulemusest saab järeldada, kas neil ei ole olnud probleeme või on nad psüühiliselt tugevad ja on ise hakkama saanud. Samas võib põhjuseks olla ka teadmatus sotsiaalprobleemide puhul abisaamise võimalustest või noorte meeste tõrjuv hoiak abiküsimisse. Pöördumise vähesus on kindlasti tingitud ka vastanute suhteliselt noorest east.

Uuringust selgus, et kõik 13 ajateenijat (6%), kes olid käinud kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja juures, pöördusid ka ajateenistuses kaitseväge sotsiaaltöötaja poole.

13 ajateenijast, kes olid enne ajateenistust pöördunud kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja poole, oli lapsi kahel noorel mehel. Üheksa vastanust märkis, et tema lähedaste olukord oli muutunud halvemaks tema ajateenistuse perioodi vältel, ülejäänud kolme respondendi lähedaste olukorras ei olnud muutusi toimunud. Seitsmel ajateenijal oli ülalpidamiskohustus oma vanemate ees ja kolmel noormehel lasus vastutus oma lapse heaolu eest (üks nendest peatselt isaks saamas). Kahel ajateenijal oli sms-laen, ühel kiirlaen ja eluasemelaen ning kolmel ajateenijal liisingud ja üürivõlad. Kolm ajateenijat oli märkinud ära muid võlgu ja üks ajateenija omas mitmeid varalis-rahalisi kohustusi, nii sms-laenu, kiirlaenu kui üürivõlga. Samas vastas kolm ajateenijat, et neil ei ole varalis-rahalisi kohustusi.

Keerulisimaks probleemideks, kus vaja toetust ja nõu, pidasid vastanud rahalis-varalisi kohustusi ja suhteid lähedastega. Kuigi tekkinud võlakohustused võivad olla seotud ajateenistuseelse perioodiga, on see märk, et võlanõustamisteenuse järele on vajadus ka ajateenistusperioodi vältel.

Uurimustöö eesmärk ei olnud välja selgitada põhjust, miks noored mehed on pöördunud enne ajateenistust kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja poole. Vastustest võib vaid järeldada, et varalis-rahalsed kohustused ei ole ainuke põhjus pöördumaks sotsiaaltöötaja poole.

2.4.5. Ajateenijate täiendavad arvamused teema kohta

Viimasele küsimusele, *mida Te veel soovite antud teemal öelda*, oli nõus oma arvamust avaldama kokku 46 ajateenijat. Alljärgnevalt toob töö autor välja mõned ajateenijate poolt lisatud kommentaarid: tsitaadid tuuakse välja kursiivkirjas ja jutumärkides. Üks tsitaat võrdub ühe respondendi vastusega.

A5/19a: „Inimesed tulevad siia, kellel on pere ja kodu ning 2,5 kuud jätta rahalsed kohustused (sõduri baaskursuse aeg), on mõeldamatu. Nende lahendamine on keeruline, rääkimata lähedastest.“

A9/19a: „Ajateenistusel on oma head ja halvad küljed, rahaliselt on raskem hakkama saada, kuna eelnevalt pole olnud stabiilset sissetulekut. Aga ajateenistus on hea kogemus elus.“

A47/20a: „Kaitsevärke oleks sotsiaaltöötajaid vaja kindlasti, nii ajateenijad kui tegevvälased võidaks sellest kindlasti palju, eriti sõdurid, kes plaanivad või on käinud näiteks välismissioonidel.“

A60/21a: „Ajateenijal pole sotsiaaltöötajat vaja. On vaja häid olmetingimusi, head sööki, mõistlikku kaadrit ja oma pead.“

A66/21a: „Tulevik on ebakindel. Ei tea, kas suudan kohe ülikoolis õpinguid jätkata.“

A69/21a: „Mina, kui ajateenija, pooldan, et kaitseväes oleks rohkem sotsiaaltöötajaid, kes saaksid vajadusel ajateenijatele abi pakkuda.“

A71/22a: „Ajateenistus on hea aeg, et mõelda tulevikust, järgmistest plaanidest ja prioriteetidest.“

A72/22a: „Isiklikult ei ole mul ajateenistuse kohta ja selle aja kohta mingeid etteheiteid. Kuid leian, et osadel ajateenijatel esineb kohe alguses ajateenistusse astudes mitmeid sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme. Algul nad ei tea mida teha ja kelle poole pöörduda abi saamiseks ja nad ei julge, uus koht ja puha. Ajateenistuse alguses tuleks kohe neile kõik võimalikud kohad ja isikud abisaamiseks selgeks teha.“

A73/22a: „Sooviks öelda, et ajateenistus võiks olla vabatahtlik, kuna liiga palju raha „põletatakse“ täiesti mõttetult. Selle rahaga saaks eesti edendada noorte haridust, elukäiku, vanuritele soodustusi ja rajada kodututele varjupaiku.“

A74/22a: „Meil on väga hea kaplan. Kui probleeme peaks tekkima, siis temast oleks palju abi.“

A75/22a: „Olen enda jaoks selgeks teinud, et see on mingi etapp elus, mille ma pean läbi tegema ja kuna ma teen seda noores eas, siis ma ei tunne, et see minu jaoks midagi

muudaks. Kindlasti usun, et on inimesi, kelle jaoks oleks vajalik sotsiaaltöötaja kohalolek ajateenistuses.“

A76/22a: „Ajateenistus lööb korraliku „kiilu“ igapäevasesse ellu. Kui on inimesi, kes sinust sõltuvad (nii rahaliselt kui ka vaimselt), siis tekitab ajateenistus suuri katsumusi ja probleeme.“

A172/23a: „Kui uurimustöö eesmärk on tõestada sotsiaaltöötajate vajadust kaitseväes, siis mul on kurb meel meie ühiskonna üle ja selle üle, kuhu see suundub. Kui meie liberaalsusest pimestatud sotsiaal“teadlased“ tahavad kaitseväge veel pehmemaks teha, kui see praegu on, siis mina olen sügavalt vastu lasteaiale täiskasvanud meeste jaoks. Kui mees ei saa meheks kaitseväes, siis vaevalt ta selleks enam tsiviilelus saab.“

A180/23a: „Sotsiaaltöötaja ametikoht on vajalik.“

A181/23a: „Ajateenistusse tulles peaks iga indiviid mõtlema sellele, et rahalised sissetulekud on kaitseväge poolt suhteliselt minimaalsed. Eelnevalt on soovitatav väike tagavara kõrvale panna. See muudab kergemaks nii ajateenistuse kui ka perioodi, mil harjutakse tsiviileluga reservi minnes.“

182/23a: „Isiklikult arvan, et sotsiaaltöötajal oleks ajateenistuses koht olemas, sest inimesi on nii palju ja probleemid on neil kõigil olemas.“

183/23a: „Tihtipeale ei oska ega julge oma muredega kuhugi pöörduda. Puudub isik – kellel oleks alati aega ja keeruline on sobitada ja leida väljaõppe kõrvalt mõlemale osapoolle sobivat aega.“

186/23a: „Küsimustikust kõlas läbi, et kas inimestel on probleeme ja kui, siis milliseid. Aga inimestel, kellel pole probleeme, on väga keeruline osadele küsimustele vastata. Kuna pole veel kindel, mis saab edasi peale ajateenistust üldises pildis.“

208/25a: „Isiklike probleemidega ajateenijate esindusmehe poole pole mõtet pöörduda. Meie väeosas on väga hea kaplan ja minu jaoks täidab ta vajadusel ka sotsiaaltöötaja rolli väga hästi.“

Ülejäänud arvamused olid otseselt seotud ajateenijatele ettenähtud toetuse teemaga. Respondendid leidsid, et toetus on liiga väike ja sellega on raske hakkama saada, et toetust peaks kindlasti suurendama. Samuti avaldati arvamust kohustusliku ajateenistuse suhtes, et ajateenistusse astumine võiks olla noortel vabatahtlik otsus.

Olulisena võib ajateenijatele esitatud lahtisest küsimusest välja tuua oma arvamust avaldanud respondentide mõtteavaldused, et need ajateenijad, kellele sotsiaaltöötaja ametinimetus ei tekitanud teadmatust, pidasid sotsiaaltöötaja kohalolekut ajateenistuses vajalikuks: inimesi on palju ja probleemid on neil kõigil olemas. Samas oli vastuseid, mis kategooriliselt eitavad sotsiaaltöötaja vajadust. Ajateenijate arvamused jäid kõlma kommentaarid, et sotsiaaltöötaja rolli täidab väga hästi ka väeosa kaplan. Veel kõlas vastustest läbi, et ajateenistus on hea kogemus eluks ja seda perioodi ei ole vaja „pehmemaks” muuta ja kui probleeme ei ole, on suhteliselt keeruline uurimustöö küsimustikus püstitatud osadele küsimustele vastuseid anda.

Analüüsid ajateenijate arvamused, *mida te veel soovite antud teemal öelda*, saab välja tuua huvitava fakti, et valdaval enamusel ajateenijatest, kes pooldasid sotsiaaltöötaja olemasolu ajateenistuses, oli endal suurimaks probleemiks ebakindlus ja teadmatus tulevikus suhtes, varalis-rahalisi kohustusi nad ei omanud. Pooltel neist oli majanduslik olukord ajateenistuse perioodil halvenenud, kuid samas nad ei omanud ülalpidamiskohustusi oma lähedaste ees. Abi saamiseks eelistaksid need noormehed pöörduda eelkõige kaplani poole.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et enamus ajateenijaid, kes avaldasid oma arvamust, ei eita sotsiaalprobleemide tekkevõimalusi ja olemasolu ajateenistuses. Kui ka konkreetsetel respondentidel endal ei olnud sotsiaalprobleeme, siis pidasid nad sotsiaaltöötaja olemasolu ajateenistuse perioodil siiski vajalikuks, sest paljudel nende kaasajateenijatel oli sotsiaalseid probleeme ja vajadus nõustamise ning abi järele. Selleks, et mõista sotsiaaltöötaja vajadust, ei peagi indiviid ise alati sotsiaalprobleemide rägastikus vaevlema. Tuginedes eelpool välja toodud järeldustele, saab öelda, et eelkõige sõltub see noorte meeste enda maailmavaatest ja -tunnetusest.

2.5. Uurimustulemustest tulenevad peamised järeldused ja ettepanekud

Uurimustöö eesmärgiks oli välja selgitada võimalikult reaalne ja terviklik olukord ajateenijate sotsiaalsetest probleemidest ning kaardistada ja uurida ajateenijate vajadusi sotsiaaltöötaja järele nende endi pilgu läbi.

Totaalse institutsiooni teooria kohaselt võib ajateenistuse periood kaitseväes kui ühes totaalses institutsioonis osutada noorte meeste jaoks keeruliseks (Goffman 1961: 12). Totaalses institutsioonis toimub inimese privaatsfääri tungimine, vastu enda tahtmist tuleb elada, süüa ja magada üheskoos suure hulga inimestega, ka ebasümpaatsete kaaslastega (Goffman 1961: 22).

Empiirilisest uuringust selgus, et 70% respondentidest peab oma tulevikku silmas pidades ajateenistuse läbimist vajalikuks, et kaitseväeteenistuse läbimine annab neile tulevikus täiendavaid võimalusi. Kuigi viimaste aastatega on kasvanud noorte positiivne suhtumine ajateenistusse, on siiski omavoliliselt väeosast lahkumise mõtet tunnistanud 39% valimist.

Samas selgus uurimustulemustest huvitav fakt, et võrreldes ajateenijate probleemide kogusummat, langes suurem probleemide protsent nendele ajateenijatele, kes ei olnud mõelnud ajateenistusest omavoliliselt lahkuda. Mitmed ajateenijad märkisid oma arvamused, et ajateenistus on mingi etapp elus, mis tuleb lihtsalt läbi teha. Kuigi teenistuse lõppedes, pöördudes tagasi tsiviilmaailma, võivad võimendada uued sotsiaalsed probleemid oma toimetuleku võimalustega seoses, omab kindlustunnet ja ei muretse oma hakkamasaamise pärast peale ajateenistust 54% ajateenijaid. Analüüsist järeldub, et vanematel ajateenijatel on kindlustunne suurem, põhjuseks saab pidada hariduse omamist ja töökohtade olemasolu.

Kuigi valimi hulgas oli ka vene ja muu rahvuse esindajaid, ei analüüsitud antud uurimustöös rahvuste erinevaid probleeme ega vajadusi sotsiaaltöötaja järele. Analüüsi osas sai välja toodud vaid tulemus, et vene rahvuse esindajad olid keskmiselt ühe aasta võrra vanemad kui eestlastest kaasteenijad.

Respondendid hindasid oma materiaalsel toimetulekul enne ajateenistust valdavalt rahuldavaks. Oma lähedaste majandusliku olukorra muutuste kohta vastasid 62% ajateenijaid, et viibides kodust eemal, ei ole nende lähedaste majanduslik olukord sellevõrra muutunud ega kannatanud. Samas selgus küsitlusest, et 29%-l ajateenijatest oli nende lähedaste majanduslik olukord muutunud nende ajateenistuses viibimisega halvemaks. Teadmatus ja oskamatus ajateenistuskohustust oma elu planeerimisel arvesse võtta toob kutsealustele tavaliselt kaasa mitmeid ebameeldivusi ja võib põhjustada nende lähedaste majandusliku olukorra halvenemist. Üks sagedamini ettetulevatest probleemidest on mitmesugused laenukohustused, mille tasumine ajateenistuse jooksul osutub keeruliseks. Kuigi ajateenijatele makstakse toetust, ei pruugi ettenähtud toetus katta igakuist saamatajäävat sissetulekut. Kui ajateenija on oma perele ainukene elatise teenija, siis teenistusse astumine võib ohtu seada tema perekonna igapäevase toimetuleku.

Küsitlusest tuli välja, et valdavalt suuremal osal (78%) noortel meestel ei lasu ülalpidamiskohustust oma vanemate ega sugulaste ees. Kui ajateenijatest koosnev valim moodustus 19-aastastest kuni 27-aastaseks, siis selgus, et ülalpeetavaid ei olnud kõige noorematel, 19-aastastel ajateenijatel. Ka laste eest ülalpidamiskohustus lasus väga vähestel noortel meestel, ainult kaheksa lapse toimetulek sõltus ajateenistuses viibijast.

Ülalpidamiskohustuste teemadele mõeldes püstitas töö autor oma mõtetes hüpoteesi, et ajateenijatel on vähe ülalpeetavate ja lähedastega seotud kohustusi. Küsimustiku alusel läbi viidud analüüsi tulemuste põhjal saab väita, et antud hüpotees leidis uurimustöös kinnitust.

Ajateenijatel lasuvaid varalis-rahalisi kohustusi analüüsisel selgus, et 65%-l ajateenijatest ei olnud varalis-rahalisi kohustusi ega võlgu, kuid samas olid ajateenijate seas esindatud kõik küsimustikus väljatoodud võlakohustused ja laenuliigid. Kaitseministeeriumi hinnangu andmetel astub igal aastal aega teenima hinnanguliselt 100 kuni 200 ajateenijat, kellel on kehtiv eluasemelaenu leping. Antud valimist 11%, kes kirjutasid oma kohustuseks pangalaenu, märkisid laenuliigina eelkõige just eluasemelaenu. Mitmel respondendil lasus aga mitu laenukohustust, sealhulgas kiirlaen, sms-laen ja liising.

Eeltoodud kokkuvõttest võib järeldada, et suuremal osal ajateenijatest ei ole varalis-rahalisi kohustusi ja sellega on nad vabad täiendavatest lisapingetest ja stressiallikest ajateenistuse perioodil. Siit võib tõstatada küsimuse, et kas noored, kes on ära märkinud mitmeid erinevaid varalis-rahalisi kohustusi, võtavad liiga kergekäeliselt endale laenukoormust ja seavad sellega ohtu nii enda kui oma perekonna igapäevaelu või teisest küljest ei olegi tänapäeval noortel võimalik oma iseseisvat elu alustada ilma pangalaenuta. Kuid antud uurimusküsimusest selgus ka positiivne fakt, et sms-laen oli vaid kolmel ajateenijal.

Mõeldes varalis-rahaliste kohustuste küsimusele, püstitas töö autor uurimustöö jaoks hüpoteesi, et varalis-rahalistest kohustustest domineerib ajateenijate seas sms-laen. Hüpotees tulenes eelkõige töö autori sisetundest, mis võis olla seotud meedia poolt tekitatud eelarvamusega ning seoses sms-laenu kiire ja mugava kättesaadavusega. Analüüsi tulemuste põhjal selgub, et hüpotees ei leidnud uurimustöös kinnitust.

Antud uurimustöö kontekstis selgitada välja ja anda ülevaade ajateenijate sotsiaalsetest probleemidest ja nende vajadustest sotsiaaltöötaja järele, ei tingi sms-laen iseenesest veel sotsiaaltöötaja vajadust kaitseväs. Võiks eeldada, et teovõimeline inimene peaks laene võttes oma võimekust teadma, omama piisavalt vastutustunnet ja olema suuteline need laenud ka õigeaegselt ära maksma.

Empiirilise uuringu tulemuste põhjal saab öelda, et ajateenistuses esilekerkivate probleemide osas oli valdavaks probleemiks majanduslik olukord. 24% vastanutest oli märkinud suurimaks probleemiks just majanduslikku olukorda. Küsitlusest järeldus, et eelkõige oli see seotud sissetulekute vähenemisega või katkemisega ajateenistuse perioodil. Teisele kohale paigutus ebakindlus ja teadmatus tulevikus suhtes (23% vastanutest). Eelkõige tingib seda kiire majanduskasv: kas peale ajateenistuse läbimist suudavad noored mehed kindlustada oma perele vajaliku sissetuleku, jätkata poolleiolevaid õpinguid. Kiire ja pingeline elutempo tsiviilmaailmas võib sageli tekitada tunde, et tsiviilmaailmas on elu eest ära läinud ja seda olukorda, millest sõjaväkke mindi, enam ei ole. Kuigi riigipoolsed garantiid on ajateenijatele teenistusperioodil tagatud, tekitab see noortes meestes siiski ebakindlust ja teadmatust oma tuleviku suhtes.

Goffmani (1961) totaalse institutsiooni teoriast lähtuvalt ei sobi totaalsed institutsioonid kokku igale inimesele vajaliku lähivõrgustikuga – perekonnaga. Totaalse institutsiooni teooria kohaselt tulevad noored mehed institutsiooni oma minapildiga, mis pärineb nende kodumaailmast. Siia kuuluvad suhted lähedastega, eluviis ja tegevused, mis kõik oli enne totaalsesse institutsiooni sattumist iseenesest mõistetav. (Goffman 1961: 11-12) Tuginedes Goffmani totaalse institutsiooni teooriale, on mõistetav, et 20% ajateenijatest on probleemide osas märkinud just suhteid lähedastega.

Analüüsidest respondentide vastuseid sotsiaalprobleemidest, selgus, et valimist 25% ajateenijaid oli sotsiaalsete probleemide all ära märkinud rohkem kui ühe probleemi, kahel korral oli ära märgitud kõik esitatud probleemolukorrad. Töö autori nägemusel võib see viidata kas kergekäelisele suhtumisele ankeetküsitlusse või teisest küljest hoopis tõsisematele varjatud probleemidele. Viimase variandi puhul on see ohuallikaks, mis võib intensiivse stressi tingimustes aktiveeruda ning psüühilise reaktsioonina kulmineeruda. Antud situatsioonis on eriti oluline, et noored mehed ei sulguks endasse, vaid pöörduks nõustamiseks ja abi saamiseks neid toetava tugivõrgustiku poole. Ajateenijatele esitatud avatud küsimuste vastuseid analüüsidest selgus, et kahjuks paljud neist ei oska ja ajateenistuse alguses ka ei julge oma sotsiaalprobleemidele abi ega lahendust küsida. Eelmainituga seoses võib järeldada või tõstatada küsimuse, et kas noortele ajateenijatele tehakse piisavalt selgitustööd nende sotsiaalsetest garantiidest ja ajateenistuse perioodil kättesaadavast toetussüsteemist.

Uurimustulemustest selgus huvitav fakt, et analüüsidest ajateenijate nõustamisvajadust oma sotsiaalprobleemide lahendamisel raskuste ja probleemide ilmnemisel, eelistasid ajateenijad pöörduda eelkõige oma väeosa kaplani poole, valimist 37% ajateenijaid. Tavateadvuses seostub sõna „kaplan“ kõigepealt kiriku ja piibliga, eestlaste üldise usuleiguse taustal on selline valik ootamatu. „Kaplan on nagu julgestusköis, mida osavamal ronijal ei pruugi kordagi vaja minna, aga tal on vaja teadmist, et see on olemas. Et ta on oma ja teada.“ (Miil 2012: 76.) Kaplani eesmärk on olla olemas iga ajateenija jaoks. Igapäevaselt on kaplani ülesanne aidata leida inimestel usku, mis annab hingerahu, julgustada lootma, mis annab jõudu edasi tegutseda. (*Ibid.*:2012: 76)

Lähemalt uurides oli aga eelistuse põhjuseks kaplani ametis olev isik ja et kaplan oli väeosades kohapeal ajateenijate jaoks alati olemas, samas kui psühholoog on kaitseringkondades vaid üks ja nende abi ei ole alati ajateenijatele väeosas kohapeal esmaselt kättesaadav. Mõlemas väeosas oli kaplani puhul tegemist väga empaatilise ja hea suhtlemisoskusega inimesega, kelle suhtes tekkis ajateenijatel kiiresti usaldus. Mõlemat kaplanit olid ajateenijad lisakommentaaris kõrgelt hinnanud. Siinkohal ei ole oluline kaplani ametikoht, sarnaste isikuomadustega inimene võib olla näiteks meedik, psühholoog või miks mitte ka sotsiaaltöötaja. Siiski jääb ühest sellisest inimesest väeosas selgelt väheks. Arvestades keskel läbi umbes 200 ajateenijaga, peaks kaplani kõrval olema veel vähemalt üks koolitatud spetsialist.

Tähelepanu väärrib uuringust tulenev fakt, et kui toetava tugivõrgustiku all oleks välja toodud ka sotsiaaltöötaja, siis nendel ajateenijatel, kes eelistaksid pöörduda sotsiaaltöötaja poole, oli protsentuaalselt sotsiaalprobleemide valdkond laiem kui nendel ajateenijatel, kes pöördusid kaplani poole. Siit võib järeldada, et kõik sotsiaalprobleemide valdkonnad, millega pöörduakse kaplani poole, ei pruugi olla otseselt seotud kaplani tööülesannetega. Suur protsent vastajatest pöördus küll ka ajateenijate esindusmehe poole, kuid tuleb lisada, et esindusmehe valivad ajateenijad endi hulgast ning seega puudub tal väljaõpe probleemidega tõsisemalt tegelemiseks.

Psühholoogi ja meediku abi nõustamisel pidas võrdselt vajalikuks 15% valimist. 18 ajateenija vastustest, et nad ei vaja oma probleemide lahendamisel nõustamist ega pöördu kellegi poole, võib järeldada, et eestlastel, noortel meestel ei ole veel erilist kommet või kogemust teistele inimestele oma muret kurta. Psühholoogi puhul võib väikest pöördumiste hulka seletada ka asjaoluga, et spetsialist ei viibi pidevalt väeosas ega ole seega ajateenijatele pidevalt kättesaadav.

Mõeldes uurimusküsimusele nõustamisvajadusest ajateenistuses ja noorte meeste eelistustest abi saamiseks, püstitas töö autor uurimustöös hüpoteesi, et raskuste ja probleemide ilmnemisel eelistavad ajateenijad pöörduda abi saamiseks eelkõige meditsiinilise personali poole. Küsimustiku alusel läbiviidud analüüsi tulemuste põhjal saab väita, et antud hüpotees ei leidnud uurimustöös kinnitust. Ajateenijate eelistused

oma sotsiaalprobleemide lahendamiseks saadaval nõustamisel olid eelkõige seotud kaplaniga.

Antud uuringu tulemuste põhjal saab öelda, et sotsiaaltöötaja vajadust hindas oluliseks ja ajateenistuse perioodil pöördus sotsiaaltöötaja poole 26% ajateenijatest. Ühe ajateenija lisakommentaari, et kes on kaitseväe sotsiaaltöötaja, võib järeldada, et ajateenijatel on veel ebaselge sotsiaaltöö olemus ja kaitseväe sotsiaaltöötaja funktsioon. Ühelt poolt on kommentaari esitamine põhjendatud, sest kaitseväes on küll inimesed, kes tegelevad ajateenijate usuliste ja psühholoogiliste probleemidega, kuid sotsiaaltöö valdkond, mis keskenduks otseselt ajateenijate sotsiaalprobleemide ennetamisele, vähendamisele ja kaotamisele, on hetkel veel reguleerimata.

Samas võib algatada diskussiooni, et kas ajateenija üldse peabki teadma midagi sotsiaaltöö valdkonnast, sotsiaaltöö olemusest? Valdav osa inimesi elab oma elu ära ilma sotsiaaltöötaja sekkumiseta. Liigne sotsiaaltöötaja olemasolu propageerimine võib tekitada kunstlikku vajadust sotsiaaltöötaja järele, asjatut teenistusest kõrvalehiilimist ja õpitud abitust.

Püstitatud hüpotees, et ajateenijad ei ole teadlikud sotsiaaltööst ja sotsiaaltöötaja rollist, leidis antud uurimustöö kontekstis kinnitust. Eelkõige põhjendusega, et sotsiaaltöö valdkond on ajateenijate suunas veel reguleerimata. Hetkel seisneb militaarsotsiaaltöö Eestis põhiliselt vaid Kaitseväe tugikeskuse poolt pakutavas juhtumipõhises töös haavatutega ja tugikeskuse klientideks on sattunud ainult need ajateenijad, kes on teenistusülesannete täimisel toimunud trauma tõttu saanud püsiva tervisekahjustuse ning erandjuhtumitel ka riskigruppi kuuluvad ajateenijad.

Uurimustulemuste põhjal võib teha vastavad järeldused:

- Valdav osa respondente suhtub ajateenistusse positiivselt ja pooled neist omavad kindlustunnet ning ei muretse oma elu üle peale ajateenistus.
- Oma sotsiaalmajanduslikku staatust enne ajateenistust hindavad ajateenijad rahuldavaks või keskmiselt paremaks ning ajateenistuses viibimise perioodil ei ole suuremal osal ajateenijatest nende lähedaste majanduslikus olukorras toimunud muudatusi halvenemise suunas.

- Keerulisimateks probleemideks ajateenistusperioodi vältel peavad ajateenijad majanduslikku olukorda, ebakindlust ja teadmatust tuleviku suhtes ning suhteid lähedastega.
- Ajateenijad ei eita nõustamisvajadust ja raskuste, probleemide ilmnemisel eelistavad nad käesoleva uuringu põhjal abi saamiseks pöörduda eelkõige oma väeosa kaplani poole.

Uurimustulemustest lähtuvalt avaldab töö autor alljärgnevalt mõned omapoolsed nägemused ja ettepanekud uurimusteemaga seoses.

Läbiviidud empiirilisest uuringust selgus, et kuigi üle poolte ajateenijatest ei oma varalis-rahalisi kohustusi ega võlgu, lasus ajateenijatel siiski mitmeid võlakohustusi ja laenuliike, mis tekitavad pingeid ja on lisa stressiallikaks nende teenistusperioodil. Kuna hetkel ei ole kaitseväes võlanõustaja kvalifikatsiooniga isikut ja võlanõustamise vajadusel on seni ajateenijad suunatud kohaliku omavalitsuse poole, siis peaks kaaluma, kas kaitseväl oleks vaja võlanõustaja kvalifikatsiooniga spetsialisti, seda nii ajateenijate kui ka tegevteenistuses olevate kaitseväelaste jaoks. Eraldi arutlusteema on ka see, et millisel määral peaks kaitseväge sotsiaalteenuseid pakkuma ning millisel määral suunama abivajaja kohaliku omavalitsuse poole. Võimalike sotsiaalprobleemide ennetamiseks oleks väga tähtis kutsealuste teenistuseelne nõustamine ning õigeaegne võlanõustamisteenuse pakkumine teenistuse eel, ajal ja järel.

Empiirilisest uuringust järeldus, et paljud respondendid on oma ankeetides ära märkinud ajateenija madalat toetust ja suurima sotsiaalprobleemina majanduslikku olukorda. Tuues paralleeliks uue kõrgharidusreformi raames makstavat vajaduspõhist õppetootust vähemkindlustatud perekondadest üliõpilastele ning sama teemat ühtse madala lastetoetuse kontekstis, võiks vajaduspõhise toetuse võimalusi arutada ka nende ajateenijate suhtes. Seda enam, et noored ei asu ajateenistusse oma lõbuks, vaid siiski eelkõige riigikaitselistel eesmärkidel.

Tuginedes käesoleva uuringu tulemustele, tõstatuvad töö autori jaoks omaette teemana üles need noored mehed, kes kutsutakse ajateenistusse väikese lapse kõrvalt. Esimesed eluaastad on lapse arengus määrava tähtsusega, isa eemalolek pikema aja vältel ning

sellega kaasnev ema füüsilise ja emotsionaalse koormuse suurenemine ei tule kindlasti kasuks. Alla 3-aastase lapse isa võib küll ajateenistust edasi lükata, kuid vanuse suurenedes ning töö- ja pereelu välja kujunedes on järjest raskem ajateenistusse minna. Meedias räägitakse palju välismaal töötavate isade laste probleemidest, siin saaks kindlasti paralleele tõmmata lastega, kelle isa teenib aega. Erinevalt esimestest lisandub ajateenijate peres isa lahkumisele enamasti ka oluline rahaline kaotus. Siiski näitab uurimus, et laps on vaid väikesel protsendil ajateenijatest. Võib-olla oleks siin lahenduseks lühem ajateenistus või asendusteenistus mingisugusel kujul peale sõduri baaskursuse läbimist, et isa siiski õhtuti lapse jaoks olemas on.

Uuring näitas, et noortel on siiski palju probleeme, kahjuks puudub võrdlus noortega, kes ei läbi parajasti ajateenistust, kuid tõenäoliselt on siinse töö valim siiski läbilõige ühiskonnast. Uuringust tuli välja, et valmisolek abi küsimiseks on üsna suur; tavaelus töö- ja/või perekohustuste kõrvalt jõuaks tegeliku abiküsimiseni kindlasti palju väiksem hulk. Kui väeosas on olemas spetsialistid, kelle tööd noortele ajateenijatele tutvustatakse, kelle poole pöördumist igakülgselt soositakse ning kes ise aeg-ajalt tulevad küsima, kuidas noortel läheb, siis on abisaajate hulk kindlasti suurem.

Mõnikord võivad eriti noortele tunduda probleemid lahendamatud, kui aga nendele on abi saadud, tõstab see noore enesehinnangut ja toetab üldist toimetulekut edasises elus. Ühes ankeedis märgitud „mehistumise“ hulka võiks kuuluda ka õppimine oma probleeme märkama, sõnastama ja ka lahendama. Vanuse kasvades kipuvad suurenema ka lahendamata jäänud probleemid, kui noor on aga juba ajateenistusest saanud positiivse kogemuse, julgeb ta tõenäoliselt ka hiljem probleemide tekkides abi otsida.

Teisest küljest on siin ka oluline patriootlik nüanss: nimetatud positiivne kogemus tõstab noormeeste arvamust ajateenistuse kohta ka laiemalt. Saadud hoiaku annab ta edasi nii oma tutvusringkonnale kui tulevikus ka oma pojale.

Kuigi alates 1. augustist k.a jõustuvad riigikaitse arengukava rakendamise alusel kaitseväes mitmed struktuurimuudatused, on antud uurimuse aluseks hetkel kehtivas dokumendis „Poliitika Kaitseväe ja Kaitseliidu veteranide osas” välja toodud seisukoht,

kus nimetatud poliitika raames planeeritakse kaitseväge luua sotsiaaltöötaja ametikoht igasse kaitseringkonda ja 1. jalaväebrigaadi.

Antud esmase uurimuse põhjal saab öelda, et kuigi ajateenijal on mitmeid erinevaid sotsiaalprobleeme, ei ole noored mehed teadlikud sotsiaaltöö valdkonnast ja seoses sellega vaid väike protsent uurimuses osalenud ajateenijatest peab sotsiaaltöötajat vajalikuks. Siit võib küsida, et kui „Poliitika Kaitseväge ja Kaitseliidu veteranide osas“ raames planeeritakse luua sotsiaaltöötaja ametikoht igasse kaitseringkonda, siis kas sellest oleks otseselt abi ajateenijatele. Kaplani populaarsus näitab, et esmatahtis on spetsialisti olemasolu ajateenijate läheduses, et ta oleks kursis ajateenijate igapäevase toimetulekuga ja märkaks juba esimesi üleskerkivaid probleeme. Kui sotsiaaltöötaja on vaid vabade aegade nimekiri puhkeruumi seinal, kaotab ametikoha loomine mõtte.

Tuginedes uuringu tulemustele, pakub töö autor välja pilootprojekti ühe väeosa näitel uurimaks ja tõestamaks või ümberlükkamaks sotsiaaltöötaja ametikoha vajadust ajateenijate baasil. Kui sotsiaaltöö on ajateenijate suhtes reguleeritud ja väeosas on sotsiaaltöötaja kohapeal olemas ning ajateenijad on teadlikud sotsiaaltöö valdkonnast ja neile suunatud toetavast tugivõrgustikust, kas siis kasvaks protsentuaalselt ajateenijate koguarv, kes eelistaksid nõustamise ja abisaamise vajadusel pöörduda just sotsiaaltöötaja poole.

Samas on sotsiaaltöötaja võimalikud tööülesanded väga laiaulatuslikud ning süstemaatilised teadmised sekkumist vajavate valdkondade või erinevate probleemide intensiivsuse kohta puuduvad. Eelkõige tuleks sätestada selged kriteeriumid sotsiaaltöötaja funktsioonist ja luua täpsed indikaatorid, mis mõõdaksid sotsiaaltöötaja olemust ja tulemuslikkust. Tõenäolisemalt vajaks sotsiaaltöötaja sekkumist ajateenistuses teatud spetsiifilised üksikjuhtumid – olgu need seotud lastega, peresuhete nõustamisega, võlanõustamisega või sõltuvuskäitumisega.

2002. aastal kirjutas kaitseväge peapsühholoog Harri Ints (Psühholoogid... 2002: 7), et arvamus, et ühe psühholoogi väeosa teenindavasse koosseisu töölevõtuga lahendatakse suitsiidi preventsiiooni probleemid, ajateenijate kohanemiskasvatus, on primitiivse meelega rumal sünnitus.

Eeltoodud arvamussaldust võiks siduda ka sotsiaaltöötaja rolliga. Kas ajateenistuse perioodil ilmnevaid sotsiaalprobleeme saaks vähendada või leida probleemidele lahendusi sotsiaaltöötaja olemasolu abil? Eraldi arutlusteema on ka see, et millisel määral peaks kaitseväge sotsiaalteenuseid pakkuma ning millisel määral suunama abivajaja kohaliku omavalitsuse poole. Viimane variant on ajateenistuse ajal võimatu, kuna noored pääsevad väeosast vaid nädalavahetustel, mil omavalitsus ei tööta. Kindlasti ei saa sotsiaaltöötaja lahendada noorte rahamuresid, kuid pealehakkamist ja kindlustunnet nendega toimetulekuks ja lahenduste otsimiseks küll.

Ajateenijate vajadusi sotsiaaltöötaja järele ei ole varasemalt uuritud. Uuring andis empiirilist materjali ajateenijate sotsiaalsetest probleemidest ja vajadusest kaitseväge sotsiaaltöötaja ametikoha järele ajateenijate pilgu läbi.

Käesoleva empiirilise uuringu alusel võib püstitada küsimuse, kas need 26% valimist, kes pidasid sotsiaaltöötaja ametikohta kaitseväes vajalikuks, ka sotsiaaltöö reguleerimisel ajateenijate baasil ja sotsiaaltöötaja ametikoha olemasolu korral nimetatud spetsialisti nõustamisteenust ja toetusabi realselt ka kasutaksid. Või on see siiski arvestatav protsent, mis näitab sotsiaaltöötaja vajadust ja annab aluse sotsiaaltöö reguleerimisele ajateenijate jaoks.

Uurimustöös jäi kõlama mõiste – sotsiaalprobleem. Kui läbiviidud uuringu põhjal diskuteerida sotsiaalprobleemi mõiste üle, siis tsiviilühiskonnas ei saa veel suhteid lähedastega ning ebakindlust ja teadmatust tuleviku suhtes tituleerida sotsiaalprobleemiks. Igapäevased suhted lähedastega ja mure tuleviku suhtes on tsiviilühiskonnas meie tavaelu lahutamatu osa. Kuid eluetapp totaalses institutsioonis võib võimendada toimetulematust oma eluga ja takistada ajateenijate igapäevast toimetulekut, kus ajateenija vajab tugivõrgustiku sekkumist ja toetust kriisisituatsioonidest väljumiseks.

Kokkuvõtvalt võib antud esmase uuringu põhjal väita, et tulemuste analüüsimisel kerkis esile mitmeid uusi küsimusi ja arutelu punkte. Käesoleva uurimustööga loodi alus ajateenijatele sotsiaaltöö vajaduse kui ühe uudse uurimisvaldkonna edasiseks arenguks. Enne kui luua täiendavaid sotsiaaltöötajate ametikohti kaitsevärke ajateenijate jaoks,

tasuks kindlasti põhjalikumalt uurida ja kindlaks määrata, milles seisneb sotsiaaltöötaja funktsioon ja ametiülesanded ajateenijate suhtes.

KOKKUVÕTE

Eesti riigikaitse põhineb ajateenistusel. Igal aastal läbib tuhandeid noori mehi meie riigis kohustusliku ajateenistuse, mis on potentsiaalne pöördepunkt noorte meeste elus. Ajateenistus on eluetapp, mis läbitakse ühes kinnises ning kindlate normide ja reeglitega totaalses institutsioonis. Ajateenistusse astudes eraldatakse noored mehed tavamaailmast ja nad siirduvad uude eluetappi.

Viimastel aastatel on kaitseväelaste sotsiaalse kaitse põhimõtted leidnud Eesti ühiskonnas laiemat kajastust. Sotsiaalsete riskide tekkimise tõenäosus on kaitseväeteenistuses suurem kui teistes teenistussuhetes. Kohustuslik ajateenistus võib küll pakkuda võimalusi uuteks saavutusteks, kuid samas võib armeeteenistus katkestada senise elukäigu trajektoori ja tuua kaasa negatiivseid tagajärgi, mis võivad põhjustada probleeme eraelus ja edasises tööhõives.

Uurimustöö probleemiks oli küsimus – missugused on ajateenijate sotsiaalprobleemid ja kas ajateenijad vajavad teenistusperioodi vältel sotsiaaltöötajate toetust ja sotsiaalteenuseid.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada võimalikult reaalne ja terviklik olukord ajateenijate sotsiaalsetest probleemidest ning kaardistada ja uurida ajateenijate vajadusi sotsiaaltöötaja järele nende endi pilgu läbi.

Uurimustöö eesmärgist lähtuvalt moodustasid käesoleva töö valimi 220 ajateenijat. Uurimus viidi läbi kvantitatiivse uurimusega ja uurimustöö meetodiks oli ankeetküsitlus. Valim moodustus nii eesti, vene kui ka muu rahvuse esindajatest.

Uurimustöö käigus selgunud põhitulemused:

- Uurimusest selgus, et ajateenistuses esilekerkivate probleemide osas on noortel meestel valdavaks probleemiks majanduslik olukord ning eriti nendel noortel meestel, kellel lasub ülalpidamiskohustus oma lähedaste ees. Eelkõige saab seda seostada sissetulekute vähenemise ja katkemisega ajateenistuse perioodil. Kuigi üle poole küsitletud ajateenijatest ei omanud varalis-rahalisi kohustusi, lasus noortel meestel siiski mitmeid võlakohustusi ja laenuliike. Teisele kohale probleemidest paigutus ebakindlus ja teadmatus tuleviku suhtes. Vaatamata faktile, et riigipoolsed garantiid on ajateenijatele teenistusperioodil tagatud, tekitab ajateenistuse periood noortes meestes siiski ebakindlust ja teadmatust oma tuleviku suhtes. Kolmandaks suurimaks probleemiks ajateenistuse perioodil peavad noored mehed suhteid lähedastega. Kaitseväes kui ühes totaalises institutsioonis läbitav ajateenistus ei sobi kokku igale inimesele vajaliku lähivõrgustikuga – perekonnaga.
- Analüüsid ajateenijate nõustamisvajadust oma sotsiaalprobleemide lahendamisel, järeldus, et ajateenijad eelistasid raskuste ja probleemide ilmnemisel pöörduda eelkõige oma väeosa kaplani poole. Uurimuses osalenud kahe väeosa põhjal saab öelda, et eelmainitud tulemus oli eelkõige seotud kaplani ametit pidava isikuga ja kaitseväge kontekstis laiaulatuslikku järeldust on siinkohal ennatlik välja tuua. Siiski võib uurimuse põhjal järeldada, et ajateenijate jaoks on esmatähtis spetsialisti olemasolu nende läheduses, väeosas kohapeal.
- Uuringu tulemuste põhjal selgus, et kuigi ajateenijatel on mitmeid erinevaid sotsiaalprobleeme, ei ole noored mehed teadlikud sotsiaaltöö valdkonnast ja seoses sellega vaid väike protsent uurimuses osalenud ajateenijatest peab sotsiaaltöötajat vajalikuks. Seda eelkõige põhjendusel, et sotsiaaltöö valdkond on ajateenijate suunas hetkel veel reguleerimata.

Ajateenistus on vajalik eluetapp noorte meeste elus ja ajateenistus ei tohiks põhjustada ja võimendada ajateenijate sotsiaalsete probleemide esilekerkimist.

Kokkuvõtvalt võib antud esmase uuringu tulemusel öelda, et kui dokumendis „Poliitika Kaitseväge ja Kaitseleidu veteranide osas” väljatoodud toetusteenuste keskuse loomisega planeeritakse luua sotsiaaltöötaja ametikohti, siis ajateenijaid silmas pidades peaks sotsiaaltöötaja ametikoht asuma kindlasti väeosades kohapeal. Sellega saab tagada

noortele meestele abisaamise kättesaadavuse ja probleemide ilmnemisel võimaluse koheseks pöördumiseks.

Lõpetuseks lisab uuringu autor, et läbiviidud empiirilist uuringut teostades kerkis esile mitmeid küsimusi ja arutelu punkte, mis antud esimeses uuringus ei leidnud veel lõplikke lahendusi. Antud uuringu tulemuste põhjal on veel ennatlik teha paikapidavamaid järeldusi sotsiaaltöötaja vajaduse üle. Kuigi märkamist väärrib 26% tulem valimi seas, kes pidasid sotsiaaltöötajat vajalikuks, siis antud esmase teoreetilise uurimuse baasil ei saa veel tõendada, et sotsiaaltöö reguleerimisel ajateenijate baasil ja sotsiaaltöötaja ametikoha olemasolu korral ajateenijad nimetatud spetsialisti nõustamisteenust ja toetusabi realselt ka kasutaksid.

Käesoleva uurimustööga loodi alus ajateenijate sotsiaaltöö vajaduse kui ühe uudse uurimisvaldkonna edasiseks arenguks. Uuringu käigus jõuti arusaamisele, et enne kui saada kaitseväe kontekstis põhjalikum tõendus sotsiaaltöötaja ametikoha vajadusest ajateenijate baasil, peaks läbi viima pilootprojekti ühe väeosa baasil, mis annaks antud teema edasiarendamiseks tõendusmaterjali sotsiaaltöötaja ametikoha vajadusest. Võimalik, et uuringu tulemused oleksid täpsemad, kui järgmised uurijad otsustaks kasutada ka teisi analüüsimeetodeid ja valimisse oleks kaasatud ka teised väeosad üle kaitseväe.

VIIDATUD ALLIKAD

1. 15. aastapäev Kaitseväe Tervishoiuvalitsuses. – Sõdur 1933, nr 45/46, lk 1377.
2. 5 küsimust ja 5 vastust. 2012. Kaitseväe tugikeskuse ülesandeid tutvustav voldik. Tugikeskus. Tugikeskuse trükised. Eesti Kaitsevägi.
[<http://www.mil.ee/UserFiles/sisu/kaitsevagi/logistikakeskus/tugikeskus/trykised/KTK%20%20A4%202805.pdf>] 12.03.2014.
3. Aasta esimeses kutses alustas ajateenistust 340 noort. 2014. Kaitseressursside Amet.
[<http://www.kra.ee/2014/01/aasta-esimeses-kutses-alustas-ajateenistust-340-noort/>] 13.01.2014.
4. Ajalugu ja sümbolika. Tugikeskus. Kaitseväe logistikakeskus.
[<http://www.mil.ee/et/kaitsevagi/logistikakeskus/logistikakeskus-tugikeskus/tugikeskuse-ajalugu>] 12.03.2014
5. Ajateenija ja asendusteenistuja toetuse ning reservväelasele õppekogunemisel osalemise aja eest makstava toetuse ulatus ja maksmise kord. 2013. RT I osa, 23.04.2013, 14. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/123042013014>] 16.03.2014.
6. Ajateenijad saavad eluasemelaenu maksepuhkust soodustingimustel. Kaitseministeerium. 2013. [<http://www.kmin.ee/et/ajateenijad-saavad-eluasemelaenu-maksepuhkust-soodustingimustel>] 16.03.2014
7. Ajateenistus. Ajateenistus kaitseväes. Kaitseministeerium.
[<http://www.kaitseministeerium.ee/et/ajateenistus>] 17.03.2014.
8. Ajateenistusest. Kaitseressursside Amet.
[<http://www.kra.ee/ajateenistus/ajateenistusest/>] 17.03.2014.
9. **Bachmann, T., Maruste, R.** 2003. Psühholoogia alused. Tallinn: Ilo, lk 275-277.

10. **Bouffard, L. A.** 2005. The military as a bridging environment in criminal careers: differential outcomes of the military experience. *Armed Forces and Society*. Vol.31, No 2, Winter, pp. 273-289.
11. **Caforio, G.** 2003. *Handbook of the Sociology of the Military*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publisher, pp. 20.
12. **Edwards, A.R.** 1970. Inmate Adaptions and Socialization in the Prison. *Sociology*, 4, pp. 213-225.
13. **Ernits, H.** 1998. Valimik sõjandustermineid. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 20.
14. **Grimes, R.** 2002. *Deeply into the Bone, re-inventing rites of passage*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, pp. 5-6.
15. **Goffman, E.** 1961. *Asylums. Essays on the Social Situation of mental patients*. The United States: Anchor Books
16. **Harris, J.** 1999. *History of Army Social Work*. – Daley, J.G. (editor) *Social Work in Practice in the Military*. The Haworth Press, Inc: pp. 16-19.
17. **Honko, L., Pentikäinen, J.** 1997. *Kultuuriantropoloogia*. Tallinn: Tuum, lk 80-84.
18. **Iim, U., Tender T.** 2003. Trellide ja luku taga. Sissevaade Eesti kinnipeetavate 20.sajandi slängi. Tartu: Atlex, lk 59-60.
19. **Iives, T.H.** 2012. Poliitika Kaitseväe ja Kaitseväe veteranide osas, lk 3. [http://www.kmin.ee/files/kmin/nodes/13586_Veteranipoliitika.pdf] 01.03.2014.
20. **Ints, H.** 1998. Kaitsemotivatsioonist.–*Sõdur* 2, lk 14-15.
21. **Ints, H.** 2002. Psühholoogid sõjaväes. – *Sõdur* 3 (34), lk 7.
22. **Jänes, A.** 2014. Kaitseväelaste sotsiaalne kaitse. – *Sotsiaaltöö*, nr 1, lk 18.
23. Kaitseväe korralduse seadus. 2013. RT I osa, 20.03.2013, 18. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/131122010004?leiaKehtiv>] 27.02.2014.
24. Kaitseväe logistikakeskuse põhimäärus. 2012. RT I osa, 12.04.2012, 4. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/112042012004>] 27.02.2014.
25. Kaitseväe teenistuse seadus. 2013. RT I osa, 02.07.2013, 7.
26. Kaitsevägi. Eesti Kaitsevägi. [<http://www.mil.ee/et/kaitsevagi>] 17.03.2014.
27. **Kangro, T.** 2012. Kuidas rehabiliteeritakse vigastada saanud kaitseväes? – *Puutepunkt*, september 2012, nr 10, lk 4-5.

28. **Kivirähk, J.** 2008. Mis on eesti ajateenistuses hästi ja mis halvasti? – Eesti Päevaleht, 22.02.2008. [<http://epl.delfi.ee/news/melu/juhan-kivirahk-mis-on-eesti-ajateenistuses-hasti-ja-mis-halvasti.d?id=51120117>] 07.04.2014.
29. **Kivirähk, J.** 2012. Arvamused Eesti Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust. Uuringuaruanne. Tallinn: Rahvusvaheline Kaitseuuringute Keskus, lk 6-76.
30. **Kormašov, P.** 2012. Ilma vaseliinita ehk 11 kuud seiklust. Toimetaja Meelind, A. Tallinn: Jutulind, lk 86.
31. Kutsealuste ajateenistusse kutsumise tähtajad ja kutsealuste arvuline jagunemine väeosade vahel 2014. aastal. RT I osa, 07.12.2012, 13. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/107122012013>] 17.03.2014.
32. Kvantitatiivse uurimistöö põhimõtted. Tudengiveeb. [<https://tudengiveeb.ee/et/esileht/tulemuslik-korgharidus/20-oppimine/loputoeoe-ja-lopetamine/64-kvantitatiivse-uurimistoeoe-pohimotted>] 07.04.2014.
33. **Kõivastik, T.** 2013. Kaitseväge ja Kaitseliidu kaitsevalmiduse kujundamine taasiseseisvumisest alates. – Eesti Kaitseväge aastaraamat 2012. Koostaja Noorits, T. Tallinn: Greif OÜ, lk 37-39.
34. **Merzin, C.** Ajateenistuskohustusest karjääri planeerimisel. Rajaleidja. [http://www.rajaleidja.ee/ajateenistuskohustusest-karjaariplaneerimisel/&parent_id=99370] 17.03.2014.
35. **Miil, M.** 2012. Varustusvalitsusest Kaitseväge logistikakeskuseeni 2012. Toimetaja Kuuste, E. Tartu: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused, lk 76, 330-336.
36. Naised ja ajateenistus. Kaitseressursside Amet. [<http://www.kra.ee/ajateenistus/naised-ja-ajateenistus/>] 07.04.2014.
37. Ohvitseride puhkekodu Narva-Jõesuus. – Sõdur 1934, nr 37/38, lk 991.
38. **Parmak, M.** 2009. Sõjaväelaste psühholoogiline nõustamine.– Eesti psühholoogide liidu laualeht. KVÜÕA Rakendusuuringute Keskus [<http://www.ksk.edu.ee/uldinfo-ja-kontakt/struktuuriuksused/rakendusuuringute-keskus/militaarpsuhhologia/artikleid-ja-materjale/>] 02.04.2014.
39. **Peedosk, U.-M.** 2002. Ajateenijate kohanemine Eesti kaitsejõududes. – Sõdur nr 3(34), lk 30.

40. Poliitika Kaitseväe ja Kaitseleidu veteranide osas. 2012. Kaitseministeerium.
[<http://www.mil.ee/UserFiles/sisu/operatsioonid/veteranid/Veteranipoliitika/Poliitika%20KV%20ja%20KV%20veteranide%20osas.pdf>] 02.03.2014.
41. Põhiseaduse 10.peatükk „Riigikaitse”. Põhiseaduse analüüs. Justiitsministeerium.
[<http://www.just.ee/10738>] 22.03.2014.
42. **Reger, M. A., Etherage, J. R., Reger, G. M., Gahm, G. A.** 2008. Civilian Psychologists in an Army Culture: The Ethical Challenge of Cultural Competence. *Military psychology* 20, pp 21-22.
43. Sisemäärustik 1927. Arstiline abi kaitseväelastele ja nende perekondadele. Tallinn: Kindralstaabi VI osakonna väljaanne, lk 72-73.
44. **Siplane, A.** 2014. Militaarsotsiaaltöö arengust USA relvajõudude näitel. – *Sõdur*, nr 1, lk 48-51.
45. Sotsiaalsed garantiid. Eesti Kaitsevägi.
[<http://www.mil.ee/et/ajateenistus/sotsiaalsed-garantiid>] 16.03.2014.
46. Sõduri käsiraamat. 2007.Toimetajad Ojasoo, I., Org, T. ja Toming, A. Võru: Kaitseväe Võru Lahingukool, lk 2.
47. Sõjainvaliidide varjupaik. – *Sõdur* 1920, nr 23, lk 7.
48. Sõjaline kaitse. Kaitseplaneerimine. Kaitseministeerium.
[<http://www.kaitseministeerium.ee/et/sojaline-kaitse>] 02.03.2014.
49. **Tallant, S. H., Ryberg, R. A.** 1999. Common and Unique Ethical Dilemmas Encountered by Military Social Workers. Daley, J.G. (editor) *Social Work Practice in the Military*. The Haworth Press, Inc: pp. 183-186.
50. Tallinna Sõjaväe haigemaja avamise puhul 12.detsembril 1925. – *Sõdur* 1934, nr 50/51, lk 1074.
51. Teenistus kaitseväes. Kaitseministeerium.
[<http://www.kaitseministeerium.ee/et/teenistus-kaitsevaes>] 11.03.2014.
52. **Tedre, Ü.** 1998. Eesti rahvakultuur. Inimelu kesksed sündmused. Toim. Viires, A., Vunder, E. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 409-410.
53. **Terras, R.** 2013. Eessõna. – Eesti Kaitseväe aastaraamat 2012. Koostaja Noorits, T. Tallinn: Greif OÜ, lk 5.

54. **Tihaste, M.** 2005. Suitsidaalse käitumise ennetamine ja vaimse tervise edendamine militaarses maailmas. Tallinn: Eesti-Rootsi vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut, lk 7-8.
55. **Tomback, R.** 1927. Jooni sõjaväe kui psühholoogilise massi hingeelust. – Sõdur nr 11,19.03.1927, IX aastakäik.
56. **Triandis, H.C.** 2002. Subjective Culture. Online Readings in Psychology and Culture. Unit 15, chapter 1. U.S.A: University of Illinois. [http://www.wvu.edu/culture/triandis1.htm] 11.04.2014.
57. **Van Gennep, A.** 1960. Rites of Passage. The University of Chicago Press
58. **Veske, A.** 2005. Sõjaväelaste sotsiaalsetest probleemidest pole selget arusaama. – Eesti Päevaleht. 22.02.2005. [http://epl.delfi.ee/news/eesti/avo-veske-sojavaelaste-sotsiaalsetest-probleemidest-pole-selget-arusaama.d?id=51004450] 30.03.2014.
59. **Veskioja, R.** 2012. Levinumad probleemid ajateenistusest väljakukkumiseks on tervis, kuriteod ja perekondlikud kohustused. [http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/levinumad-probleemid-ajateenistusest-valjakukkumiseks-on-tervis-kuriteod-ja-perekondlikud-kohustused.d?id=65406484] 30.03.2014
60. **Vilba, L., Villem, L.** 2014 Sotsiaaltöötaja kaitseväes. – Sotsiaaltöö, nr 1, lk 21-22.
61. Väljaõpe ajateenistuses. Ajateenistus. Riigikaitse. Riigiportaal. [https://www.eesti.ee/est/teemad/riigikaitse/ajateenistus_1/valjaope_ajateenistuses] 04.03.2014.
62. Õiguskantsler esitas soovitused kaitseväe õnnetusjuhtumite uurimise ja kaitseväelaste sotsiaalsete tagatiste parandamiseks. Õiguskantsler. 2010. [http://oiguskantsler.ee/et/oiguskantsler/suhted-avalikkusega/pressiteated/oiguskantsler-esitas-soovitused-kaitsevae] 11.03.2014.

Lisa 1. Küsimustik

TERE, lugupeetud ajateenija!

Olen Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži sotsiaaltöö eriala üliõpilane Lumme Ernesaks ja samas ka kaadrikaitseväelane. Pöördun Teie poole palvega osaleda uuringus „Sotsiaaltöötaja vajadus Kaitseväes ajateenijate näitel”.

Eesti riigikaitse põhineb ajateenistusel. Uuringu eesmärgiks on välja selgitada ajateenijate sotsiaalsed probleemid ja saada ülevaade sotsiaaltöötajate ja sotsiaalteenuste vajadusest ajateenistuses.

Küsimustikule vastamiseks valige palun etteantud vastusevariantide hulgast Teile sobiv vastus ja tõmmake sellele ring ümber. Küsimustele, millele vastusevariante pole ette antud ja palutakse Teie arvamust, palun Teil vastus ise vabas vormis kirja panna.

Teie vastused on anonüümsed ja neid kasutatakse ainult analüüsiks.
Tänan kõiki vastanuid!

Teie vanus

Rahvus

1. Eestlane
2. Venelane
3. Muu rahvus

Perekonnaseis

1. Abielus
2. Vabaabielus
3. Püsisuhe
4. Vallaline

Lapsed (arvuliselt mitu)

Haridustase

1. Põhiharidus
2. Keskkharidus
3. Kutsekeskkharidus
4. Kõrgharidus
5. Omandan kõrgharidust

Sotsiaalne staatus enne ajateenistust:

1. Õpin
2. Töötan
3. Olen töötu

1. Kaitseväeteenistuse läbimine annab täiendavaid võimalusi tulevikuks?

1. Ei ole nõus
2. Jah, olen nõus

2. Kas Teil on tulnud mõttesse lahkuda omavoliliselt väeosast?

1. Jah, on tulnud
2. Ei, ei ole tulnud

3. Kas Te tunnete muret, mis saab teie elust edasi peale ajateenistust?

1. Jah, tunnen
2. Ei, ei tunne

4. Kuidas hindate enda materiaalsed toimetulekut enne ajateenistust?

1. Halvaks
2. Pigem halvaks
3. Rahuldav
4. Keskmiselt parem, hea
5. Väga hea

5. Kas Teie lähedaste majanduslik olukord on muutunud Teie ajateenistuse perioodi vältel? (kui jah, siis mis suunas, mis on muutunud?)

1. Ei, midagi ei ole muutunud
2. Jah, on muutunud paremaks
3. Jah, on muutunud halvemaks

.....
.....

6. Kas Teil on ülalpeetavaid, kelle eest peate hoolitsema?

1. Vanemad
2. Sugulased
3. Ei ole

7. Kas Teil on lapsi, kelle ülalpidamine on Teie vastutusel ja sõltub Teie sissetulekust?

1. Jah
2. Ei

8. Missuguseid varalisi/rahalisi kohustusi Te omate?

1. Sms-laen
2. Kiirlaen
3. Panga- või eraisikulaenud (sealhulgas eluasemelaen)
4. Käendused, liising, üürivõlg
5. Muud võlad
6. Ei oma varalisi/rahalisi kohustusi

9. Kas peale ajateenistust ootab Teid kindel töökoht?

1. Jah
2. Ei

10. Kas peale ajateenistuse läbimist asute Te elama vanematekodus või iseseisvalt?

1. Iseseisvalt, omaette
2. Vanematekodus

11. Kas peale ajateenistuse lõppemist tundub Teile teie tulevik kindel ja turvaline?

1. Jah, tundub kindel
2. Ei, ei tundu kindel

12. Kui Te vajate toetust ja nõu, siis missugused on Teie jaoks kõige keerulisemad probleemid?

1. Suhted lähedastega
2. Suhted teenistuskaaslastega
3. Majanduslik olukord
4. Ebakindlus, teadmatus tuleviku suhtes
5. Varalised/rahalised kohustused
6. Ei ole probleeme

13. Kui Teil on või tekivad raskused, probleemid, kelle poole eelistate pöörduda abi saamiseks?

1. Kaplani
2. Ajateenijate esindusmehe
3. Meediku
4. Psühholoogi poole
5. Muud

14. Kas ajateenistuses olles pöörduksite Te kaitseväge sotsiaaltöötaja poole?

1. Jah
2. Ei

15. Kas enne ajateenistust olete Te käinud kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja juures?

1. Jah
2. Ei

16. Mida Te veel sooviksite antud teemal öelda?

.....
.....
.....

Lisa 2. Küsimustik (vene keeles)

Здравствуйте, дорогие призывники!

Меня зовут ЛуммеЭрнесакс, я студент Пярнуского Колледжа Тартуского Университета а также и военнослужащий оборонительных войск. Обращаю к вам с просьбой принять участие в исследовании, "Потребность в Социальном работнике на примере призывников Оборонительных войск "

Защита Эстонского государства основана на военной службе. Задача данного исследования состоит в понятии социальных проблем призывников, а также в получении обзора о их нужде в социальных услугах.

Для того чтобы ответить на вопрос, выберите подходящий для вас вариант, обвести в круг. В вопросах где отсутствуют варианты и спрашивается ваше мнение, ответ, прошу написать от руки.

Ваши ответы являются анонимными и будут использоваться только для анализа. Благодарю всех за помощь !

Ваш возраст

.....

Национальность

1. Эстонец
2. Русский
3. другая национальность

Семейное положение

1. женат
2. гражданский брак
3. постоянные отношения
4. холостой

Дети (Численно сколько)

.....

Образование

1. Основное образование
2. Среднее образование
3. Средне-профессиональное образование
4. Высшее образование
5. Получаю высшее образование

Социальный статус перед службой

1. Учусь
2. Работаю
3. Безработный

1. **Завершение военной службы даёт дополнительные возможности в будущем?**
 1. Не согласен
 2. Да, согласен

2. **Приходила ли Вам мысль произвольно покинуть часть?**
 1. Да, приходила
 2. Нет, не приходила

3. **Беспокойтесь ли, как Вы справитесь с жизнью после окончания службы**
 1. Да, беспокоюсь
 2. Нет, не беспокоюсь

4. **Как оцениваете своё материальное положение до службы?**
 1. Плохим
 2. Не очень хорошо
 3. Хорошо
 4. Очень хорошо

5. **Изменилось ли материальное положение ваших близких в период вашей службы (если да, то в какую сторону, что изменилось?)**
 1. Нет, ничего не изменилось
 2. Да, изменилось к лучшему (что?)
.....
.....
 3. Да, изменилось к худшему (что?)
.....
.....

6. **Есть ли у вас иждивенцы, за кем Вы должны заботиться?**
 1. Родители
 2. Родственники
 3. Нет

7. **Есть ли у Вас дети, содержание которых на Вашей ответственности и зависит от Вашего дохода?**
 1. Да
 2. Нет

8. Какие Ваши финансово-материальные обязательства?

1. ЦМЦ-кредит
2. Заем
3. Банковской кредит, жилищный кредит
4. Поручительства, лизинг, долг по аренде
5. Другие долги
6. Не имею финансово/материальных обязательств

9. Ждёт ли Вас после службы постоянное место работы?

1. Да
2. Нет

10. Где Вы собираетесь жить после службы?

1. Самостоятельно, отдельно
2. У родителей

11. Чувствуете ли Вы после службы в будущем себя уверенно и безопасно?

1. Да, чувствую
2. Нет, не чувствую

12. При нужде в помощи и совета, какие для Вас самые большие проблемы?

1. Отношения с близкими
2. Отношения с другими призывниками
3. Экономическая ситуация
4. Неуверенность в будущее
5. Материальные денежные обязательства
6. Нет проблем

13. Если у Вас есть или появляются проблемы, трудности, к кому Вы хотели бы обратиться за помощью?

1. К каплану
2. К представителю военнослужащих
3. К врачу, к медику
4. К психологу

14. Во время службы обратились ли Вы к социальному работнику оборонительных войск?

1. Да
2. Нет

15. Довремя службы обращались ли Вы на приём к местному муниципальному социальному работнику?

1. Да
2. Нет

16. Что ещё желаете добавить к этой теме?

.....

.....

.....

.....

SUMMARY

THE NEED FOR SOCIAL WORKER POST IN ESTONIAN DEFENCE FORCES ACCORDING TO THE OPINIONS OF THE CONSCRIPTS OF DEFENCE FORCES LOGISTICS BATTALION AND NAVAL BASE

Lumme Ernesaks

Estonian Defence Forces is based on military service. Military service is a stage of life passed in a special institution with determined rules and regulations. When starting military service young people are separated from their everyday world and they move into a new stage of life.

In recent years the social protection principles of conscripts have got more attention in Estonian society. The likelihood of social risks in military service is higher than in other service relationships. Compulsory military service may offer opportunities for new achievements, but on the other hand the army service can interrupt their life path and bring along negative consequences that may cause problems in their personal life and future career.

The aim of this thesis is to identify the realistic and integral situation of possible social problems of conscripts, to chart and study their needs for social worker's help according to the conscripts' point of view.

Relying on the overview in the theoretical part of the thesis and the goal of the research, the conscripts were asked:

- What the conscripts' attitude to military service is and whether they are concerned about their future after the military service;
- How the conscripts view their socio-economic status before and during the military service;
- What kind of social problems might arise during their military service;
- Whether the conscripts need counselling to resolve problems during their military service.

The theoretical schema of the research is comprised by the total institutional theory of Erving Goffman and the transition rite theory of Arnold van Gennep. The research was conducted among 220 conscripts, Estonians, Russians and other nationalities. The research was carried out as a quantitative research and the chosen method was a questionnaire.

The research showed that the predominant problems for young men were their economic situation, uncertainty about their future, followed by relationships with their families and friends. Military service in defence forces is not compatible with everyone's closest network – family.

According to the results of the research the conscripts prefer turning to their unit's chaplain in case of difficulties and problems. The result of the survey, conducted in two military units, was primarily related to a specific chaplain in their unit. However, it is very important to have specialists available in their military units.

The research results show that even though the conscripts have got various social problems, there is no acute need for social workers in military units, mostly because military social work is still unregulated.

Military service is a necessary stage of life in young men's lives and it should not cause or amplify social problems.

In December 2012 the government approved the document „Policy regarding veterans of the defence forces and the defence league“ planning to establish support service centre with social workers' posts in defence units available to conscripts in need. On the basis of this research it can be concluded that a social worker post is needed in all military units, guaranteeing availability to the conscripts.

While conducting this research, a number of issues and discussion points emerged that do not have final solutions yet. To get more comprehensive evidence for the need of social workers in defence forces, a pilot project on the basis of one military unit should be carried out. This would complement evidence for further research.

Keywords: total institution, transition rite, military social work, conscript, conscripts' social problems.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Lumme Ernesaks, (sünnikuupäev) 27.03.1966

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Sotsiaaltöötaja ametikoha vajadus Eesti Kaitseväes Kaitseväe logistikapataljoni ja mereväebaasi ajateenijate arvamuste näitel .“

mille juhendaja on Liina Käär ja kaasjuhendaja Andres Siplane

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu alates **19.05.2019** kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 19.05.2014